

OUTLINES
OF THE
HISTORY OF INDIA.
THE MAHOMEDAN PERIOD.

Principally adapted for the use of boys
in Anglo-Vernacular Schools.

BY

Jamshedjee D. Master

Assistant Teacher

Elphinstone Middle School.

FIFTH EDITION.

Registered under Act XXV of 1867.

—•••—
Bombay.

PRINTED AT THE RIFON PRINTING PRESS.

—
1889.

Price 3 Annas.

હિંદુસ્તાનનો ઇતિહાસ.

(મુસલમાન રાજ્યનું વર્ણન.)

મજરાતી અને ઇંગ્લેજ નિશાળના વિદ્યાર્થીઓને માટે

રચનાર

જમશેદજી દોઠ ભારતર.

મદદનીસ શિક્ષક,

એલ્ફિંગરટન મિડલ સ્કૂલ.

પાંચમી આવૃત્તિ.

મુંબઇ,

ધી રિપન પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં છાપ્યું છે.

૧૮૮૯.

મને ૧૮૮૭ ના રૂપ માં એક પ્રમાણે આ ચોપડી રજીસ્ટર કરી છે.

કિંમત ત્રણ આના.

હિંદુસ્તાનનો ઇતિહાસ.

પ્રકરણ ૧ લું.

હિંદુસ્તાનનું અસલ નામ ભરતખંડ અને તેથી પણ જુનું નામ આર્યાવર્ત છે. અસલના વારામાં એ દેશના લોકો ખડુ સુશીલ, ભલા, એક એકના મિત્ર, અને સત્ય ખોલનારા હતા. દેશ પણ ખડુ રસાળ હતો, તથા લોકો પણ પૈસે ટકે સુખી હતા. હિંદુસ્તાનમાં દોલત ઘણી છે એવું સાંભળીને દુર દેશના રાજાઓ એ દેશ લલચાઈને લૂંટવા આવતા. મુસલમાનોએ એ દેશ જીતી લીધો તે પેહલાં ધરાનના ખાદશાહ દારાયસે ઇ. સ. પૂર્વે ૫૨૧ માં હુમલો કરીને સિંધુ નદીને કાંઠે આવેલો મુલક જીતી લીધો હતો. તેના પછી માસિદનના શેહેનશાહ અલેકઝાન્ડર અથવા સિકંદરે પંજાબના હાકેમ પોરસને સતલજ નદીને કાંઠે હરાવ્યો ને પંજાબનો કંટલોક ભાગ જીતી લીધો. ઇ. સ. પૂર્વે ૩૨૭. પોરસ કેદ પકડ્યો પણ તે પોતાના દેશના ખચાવને માટે લડ્યો હતો, તેથી તેને ઘણું ખાન આપીને સિકંદરે તેનું રાજ પાછું સોંપ્યું.

સિકંદરના મરણ પછી તેના રાજ્યના ભાગ થયા. તેમાંનો મે.ટો ભાગ સેલ્યુકસ નામે તેના એક સરદારને મળ્યો. એ સરદારે મગધ અથવા ખાહાર પ્રાંતના રાજા ચંદ્રગુપ્ત મામે સ્વાય કરી, પણ કંઈ ફાવ્યું નહીં ત્યારે તેની સાથે સલાહ કરી. ચંદ્રગુપ્તનું વંશ મૌર્ય વંશને નામે ઓળખાય છે. ચંદ્રગુપ્તના પૌત્ર અશોકના વખતમાં ઔધ ધર્મનો ફેલાવો ઘણો થયો હતો. ત્યાર પછી ઘણું વરસે મુસલમાનોએ ઉપરા સાપરી હુમલા કરવા માંડ્યા. અને એ પ્રમાણે મુસલમાન રાજ્યનો પ્રવેશ હિંદુસ્તાનમાં થયો.

ઈ. સ. ૭૧૨ માં આરબ લોકોએ ખસરાના રૂખાના સરદાર મહમદ કાસમની સરદારી તળે સિંધ પ્રાંત જીતી લીધો. ત્યાંનો રજપૂત રાજા દાહીર માર્યો ગયો, ને તેની રાજધાની દેવલનગર (કરાંચી) લૂટાઈ, ને ત્યાંની વસ્તી નો નાશ થયો. મહમદ કાસમને ઈ. સ. ૭૧૪ માં ખલીફે પાછો તેડાવ્યો, અને રીખાવીને મારી નાખ્યો, ત્યારથી આરબોએ સિંધ પ્રાંત ખોદ લીધો, અને રફતે રફતે રજપૂતોએ પાછો એ પ્રાંત લીધો—ઈ. સ. ૮૨૮.

ઘઝનવી વંશ.

દશમી સદીની શરૂઆતમાં મધ્ય એશિયામાં ખુખારામાં સામાનીસ વંશનું રાજ્ય હતું. એમાંના એક રાજાના શુલામ અલમગીને ઘઝનીમાં સ્વતંત્ર રાજ સ્થાપ્યું. તેની પછી તેનો જમાઈ સખકતગીન ગાદીએ ખેડો. તેના મરણ પછી તેનો દીકરો મહમુદ ગાદીએ ખેડો.

મહમુદ ઘઝનવી ૯૯૭—૧૦૨૦ સુધી.

એ ૯૯૭ માં જનમ્યો હતો. એના પાપનું નામ સખકતગીન હતું. એ ઘણો ખહાડૂર તથા લોભી હતો. એ વિદ્યા તથા ખેતીવાડીને ઉત્તેજન આપતો. પણ હિંદુસ્તાનમાં ઘણી દોલત છે તે મેળવવા માટે તથા ત્યાંના લોકો મુર્તિ પૂજક ધર્મ પાળે છે તેનો નાશ કરી મુસલમાની ધર્મ ફેલાવવાના ઇરાદાથી તેણે હિંદુસ્તાન પર પાર સ્વારી કરી.

પેહેલી સ્વારી ઈ. સ. ૧૦૦૧:- મહમુદે ૧૦૦૦૦ વીણી કાઢેલા સ્વારો લઈને પેશાવરની નજદીક લાહોરના જયપાલ રાજા ઉપર સ્વારી કરી, ને તેને હરાવ્યો. એ રાજાને આગળ સખકતગીને હરાવ્યો હતો અને આ વખતે મહમદે હરાવ્યો તથી તે પોતાની આખર જતી રહી એમ સમજ પોતાને હાથે એહ ખડકી ખળી મુઝ્યો.

ખીજી સ્વારી ઇ. સ. ૧૦૦૪:—આ લડાઈમાં મહમદે ભાટીઆના રાજા વિજયરાયને મુલતાનની પાસે હરાવ્યો.

ત્રીજી સ્વારી ઇ. સ. ૧૦૦૫:—મહમદે મુલતાનના સરદાર અખલ-ફટા લોદીને હરાવ્યો.

ચોથી સ્વારી ઇ. સ. ૧૦૦૮-૯:—આ સ્વારીમાં મહમદને અટ-કાવવાને લાહોરનો રાજા અનંગપાલ પોતાના મોટાં લશ્કર સહીત દિલ્હી, કનોજ, ઉજ્જન, ગ્વાલયર, કલીંજર, અને અજમેરના રાજાને લઈને આંવ્યો. અને લડાઈ થઈ તેમાં ખંને તરફવાળાનાં ઘણાં માણસ મરણ પામ્યાં પણ કોઈની પૂરેપૂરી ફતેહ થઈ નહીં. એટલામાં અનંગપાળનો હાથી આગના ગોળાથી ચમક્યો ને પોતાના સ્વારને લઈ લડાઈના મેદાન-માંથી નાહો. આ ઉપરથી એના લશ્કરે એમ ધાર્યું કે અનંગપાળ પોતાનો જીવ ખચાવવાને નાહો હશે તેથી તેઓમાં કુટ પડી અને સઘળા જીવ લ-ઈને નાહા. મહમદના લશ્કરે તેમની પછવાડે જઈને તેમનામાંના ઘણા-કને મારી નાંખ્યા. ત્યાંથી મહમદ નગરકોટ ગયો, ત્યાંના દેહરોંનો નાથ ક્યો, અને તેમાંથી પુષ્કળ દ્રવ્ય મેળવ્યું.

પાંચમી સ્વારી ૧૦૧૦:—આ વખતે મહમદે મુલતાન હાથ કીધું.

છઠી સ્વારી ઇ. સ. ૧૦૧૪:—મહમદે જમના અને સરસ્વતી વચ્ચે આવેલા યાનેશ્વરના દેહરોં ઉપર હુટ ચલાવી. એ સ્વારીમાં પણ તેણે સોનુ રૂપું ઘણું મેળવ્યું.

સાતમી અને આઠમી સ્વારી ઇ. સ. ૧૦૧૫:—મહમદે કાશ્મીરપર બે વાર સ્વારી કીધી; પણ ખંને વખત માર ખાઈ પાછું હટવું પડ્યું.

નવમી સ્વારી ઇ. સ. ૧૦૧૮-૧૯:—આ વખતે મહમદ ૧૦૦૦૦૦ બોડેસ્વાર તથા ૨૦૦૦૦ પાયદલ લઈને પેશાવરથી નિકળ્યો અને પંજાબ

ઝોળંગી કનોજ આવી પોહ્યાંચો. તે કાળે હિંદુસ્તાનના દેશી રાજ્યોમાં કનોજ ઘણું ચઢીયાતું ગણાતું હતું. ત્યાંનો રાજા પોતાને હિંદુસ્તાનનો શહેનશાહ કેહેવડાવતો હતો. એ લગાઈ કર્યા વિના મહમદને તાબે થયો. મહમદ ત્રણ દિવસ ત્યાં રહ્યો ને કાંઈ નુકશાન કર્યા વગર પાછો ફર્યો. અહિંથી નિકળી મહમદ હિંદુઝોના દેવ કૃષ્ણની જન્મ ભુમી મથુરા તરફ ગયો, અને ત્યાંની સોના તથા ઝવેરથી મઢેલી મૂર્તિનો નાશ કરી સઘળો ખજાણો ઉંટપર લાધી તથા ૫૩૦૦૦ કેદીઓ પકડી ઘિજની ગયો. ત્યાં તેમને બધે રૂપીએ વેચ્યા.

દશમી અને અગીઆરમી સ્વારી ઇ. સ. ૧૦૨૨-૨૩:—કનોજનો રાજા લડ્યા વિના તાબે થયો માટે કલોજરના રાજાએ તેનાપર સ્વારી કરી તેને માર્યો. આ સાંભળી મહમદે કલોજરના રાજ્ય ઉપર ચઢાઈ કરી અને તે રાજાને હરાવ્યો.

બારમી સ્વારી ઇ. સ. ૧૦૨૪-૧૦૨૫—આ છેલ્લી સ્વારી મહમદે ગુજરાતમાં સોમનાથના દેહુરાં ઉપર કરી. અજમેરથી નિકળી ગુજરાતની અમલી રાજધાની અણહિલવાડ સુધી વગર અટકાવે મહમદ આવી પોહ્યાંચો. આ દેરાંનો ખચાવ કરવાને જે રજપૂત રાજા તથા ગુજરાતના મુખ્ય સરદારો આવ્યા હતા તેમાં ચામુડનો પાટવી કુંવર વલ્લભસેન તથા તેનો ભત્રિજો ભીમદેવ મુખ્ય હતા. એ લગાઈ ત્રણ દિવસ સૂધી ચાલી, તેમાં આખરે રજપૂતો હાર્યા, અને મહમદે દેહુરાંમાં પેસી મૂર્તિનો નાશ કર્યો. પાછા ફરતી વખતે જે રસ્તે મહમદ હિંદુસ્તાનમાં આવ્યો હતો તે રસ્તે ભીમદેવ એક મોટાં લશ્કર સાથે ઘેરી બેઠો હતો, તેથી તેને સિંધુની પૂર્વના રૈતીના મેદાનને રસ્તે જવું પડ્યું. એ મેદાનમાં પાણીની તંગાસને લીધે તેના હજારો માણસો મરી ગયાં. એ રીતે ખાપડા હિંદુઝોને મારી નાખવા જે મુસલમાનો હોસે હોસે આવ્યા

હતા તેઓ ખરે ખપોરે પાણી વિના તરફડી તરફડીને મુઝ્યા. મહમદ ફરી-
થી હિંદુસ્તાનમાં આવ્યા નહીં; પણ દરબારન છતી લીધા પછી થોડેક દહાડે
૬૩ વરસની ઉમરે મરણ પામ્યા—ઈ. સ. ૧૭૩૦. પોતે એકઠી ફરેલી
દોલત જતનને એને ધણું રસું આવ્યું.

એણે ગિઝનીમાં એક મદ્રેસા સ્થાપી હતી. એના વખતમાં શાહા-
નામાનો ખનાવનાર પ્રારદુશી વગેરે ખીલત વિદ્વાનો થઈ ગયા. એને
“આઈકોનો કલેસ્ટ” એટલે મૂર્તિનો તોડનાર કહેછે. એણે એક મઝીદ
ખંધાવી હતી, જેને “શાએસગિઅલ ગ્રાઈડ” કહેતા.

મહમદના વંશજો—મુલતાન મહમદના મરણ પછી એના વંશમાં
કુસંપ ચાલવાથી એણે જે જગાઓ છતી લીધી હતી તે સઘળી હિંદુ
રાજાઓએ પાછી હાથ કરી લીધી. એ વંશનો છેલ્લો રાજા ખુશરૂ, લાહોર
માં રાજ કરતો હતો. તેના ઉપર મહમદ ગોરીએ ચઢાઈ કરી તે રાજ
છતી લીધું.

ધોરી વંશ* ૧૧૮૬ થી ૧૨૦૬

મહમદ ધોરી ૧૧૮૬-૧૨૦૬

એણે ખેહરામના દીકરા ખુશરૂને લાહોરમાંથી હાંકી કાઢ્યો અને તે
રાજ પોતાને હાથ કર્યું. એ ઈ. સ. ૧૧૭૩ માં ગીજનીની ગાદીએ
બેઠો. ત્યાર પછી તેણે મુલતાન તાખે કર્યું ને ગુજરાતપર ચઢી આવ્યો.
ઈ. સ. ૧૧૭૮. પણ ખાજમૂળરાજના કાકા બીમદેવે તેને હરાવી પાછો
કાઢ્યો. ૧૧૮૧ માં મહમદ ધોરીએ અજમેર ઉપર ચઢાઈ કરી પણ
ત્યાંના રાજા પૃથુરાજે તેને થાનેશ્વર આગળ હરાવ્યો. પછી રજપૂતો

* અફઘાનીરતાનની ઉત્તરે આવેલા ધોર પ્રગણામાં મહમદ ધોરી જનમ્યો
હતો તેથી એ વંશનું નામ ધોરી વંશ પડ્યું.

માંડાંમાંડે લડીને કમળેર થઈ ગયા હતા તેવામાં સને ૧૧૯૩ માં મહમદ એક વધારે ખળવાન ફોજ લઈને પાછો આવ્યો; પાછી ધાનેશ્વર આગળ લડાઈ થઈ તેમાં પૃથ્વરાજ હાર્યો અને માર્યો ગયો. પછી કુતબુદ્દીન નામે તેના શુલામને હિંદુસ્તાનનો સુબો કરાવી તે સ્વદેશ ગયો. એ સૂબાએ દિલ્હીમાં રાજધાની કરીને ખીજાં શેરેશે જીત્યાં. ૧૧૯૪ માં મહમદ ધોરાએ આવી કનોજના રાજા જયચંદરાયને હરાવી, તેનો દેશ જીતી લીધો, ને કાશી જઈ ત્યાંના દેહરાં ભાંગી તથા શિવલિંગો અને મૂર્તિઓને તોડી શેરેશે અને ગાંમડાં લૂંટ્યાં. એના ખીજા રુરદાર ખખત્યાર ખીલજીએ ૧૧૯૯ માં ખાહાર પ્રાંત, અને ૧૨૦૩ માં ખંગાલા પ્રાંત તાપે કીધો. મહમદ ધોરાએ મહમદ ઘિઝનીની માફક નવ વખત હિંદુસ્તાનપર ચઢાઈ કીધી. છેલ્લી સ્વારી પછી ઘિઝની તરફ પાછો ફરતાં તે સિંધુ નદીને કાંઠે છાવણી નાખી સૂતો હતો તે વખતે પંજાબની ઉત્તર તરફના પાહાડોની એક ગડ્ડર જતની ટોળી તેના તંજુમાં પેઠી અને ચોકીવાનને મારી તેને મારી નાખ્યો-ઈ. સ. ૧૨૦૬.

શુલામી વંશ ૧૨૦૬ થી ૧૨૯૦.

કુતબુદ્દીન ૧૨૦૬-૧૨૧૦

એ શુલામી વંશનો પેઢેલો ખાદશાહ હતો. નીશાપુર નામે ધરાનમાં એક શહેર છે, ત્યાંના રહેવાસીનો એ શુલામ હતો. એ ધણો ચંચલ માલમ પડ્યાથી એના ધણીએ એને વિદ્યા તથા હુનરમાં સારી તાલીમ આપી હતી. એના ધણીના મરણ પછી એને શાહબુદ્દીન ધોરાએ વેચાતો લીધો, અને એ ધણો વફાદાર, વિશ્વાસુ, તથા હિંમતવાન માલમ પડવાથી તેને ધીમે ધીમે માટી પદવીએ ચઢાવ્યો, તથા પોતાને કાંઈ પુત્ર ન હતો તથા તેને પોતાનો છોકરો કરી લીધો અને પોતાની ગાદી આપી.

કુતણ્ણદીન ધણા ઉદાર, પ્રમાણીક અને દયાળુ હતો. શાહણ્ણદીન જીવતો હતો તે વખતમાં તેણે અજમેર જીતી લીધું હતું, તથા ગવાલિયરનો કિલ્લો લાંબી મુદત સુધી ઘેરો ઘાલીને લીધો હતો, તથા શુજરાતમાં પેસી અણહીલપુર લીધું હતું. એણે દીલ્હીમાં એક મિનારો બંધાવેલો તેને કુતુબમિનાર કહે છે. એ ૧૨૧૦ માં મરણ પામ્યો. એની પછી એનો છોકરો આરામ ગાદીએ બેઠો.

આરામ ૧૨૧૦-૧૨૧૦

એ ધણા નખજો હોવાથી એના વખતમાં દરેક ઉકાણે ખજવા ઉડ્યા. એનો ખનેવી અલ્તમસ એને ગાદીએથી ઉઠાડી મુકી પોતે બેઠો.

અલ્તમસ ૧૨૧૦—૧૨૩૫.

એ એક તુર્કિ શુલામ હતો. એ ધણા હિંમતવાન હોવાથી આગળ જતાં મોટી પદવીએ ચઢ્યો, અને કુતણ્ણદીને પોતાની છોકરી સાથે એને પરણાવ્યો. એણે ખંગાલા, ખહાર, ગ્વાલ્યર, તથા ઉજ્જન જીતી લીધાં, અને વિક્રમ રાજતુલું ખાવડું ભાંજી નાખ્યું. જંધીસખાં નામનો તુર્કિ લોકનો સરદાર એના તખ્તમાં ઇ. સ. ૧૨૧૭ માં એક જખસ ફોજ લઈ સિંધુ નદીનો સઘજો મુલક ઉજડ કરતો વધી આવ્યો. અલ્તમસ ૧૨૩૫ માં મરણ પામ્યો. પછી એનો છોકરો રૂકનુદીન ગાદીએ બેઠો.

રૂકનુદીન ૧૨૩૫—૧૨૩૬.

રૂકનુદીન માઠી ચાલનો રાજા હતો. એણે માત્ર સાત મહિના રાજ કર્યું, એટલામાં એની બેન રજીઆ બેગમે એને ગાદી ઉપરથી ઉઠાડી મુક્યો.

૨જીઆ બેગમ ૧૨૩૬—૧૨૩૯.

એ ઘણી ખુબસુરત, ભણેલી અને ચાલાક સ્ત્રી હતી. એણે કેટલા-એક દીવસ સુધી પોતાનું રાજ બહાદુરીથી ને વાજબી રીતે ચલાવ્યું, પણ પાછલથી જમાલ નામના શુભામ સાથે પ્યારમાં પડવાથી એના રાજમાં ખખેડ થયા અને એક અલતુન્યા નામના તુર્કિ સરદારે તેને કેદ કરી; પણ જ્યારે તેની સાથે પરણવાનો ફોલ આપ્યો ત્યારે તે સરદારે તેને છોડી મુકી. ઇ. સ. ૧૨૩૯ માં એના ભાઈ બેહુરામે એને પાછી કેદ પકડી મારી નખાવી.

બેહુરામ ૧૨૩૯—૧૨૪૧.

એ બેચકલ ને તામસી, તથા નખગો અને ઘાતકી રાજા હતો. ઇ. સ. ૧૨૪૧ માં મોગલ લોકોએ લાહોર ઉપર હુમલો કર્યો, તેઓને કાઢવાને એણે લશ્કર મોકલ્યું, તેણે ખંડ કરી એને મારી નાખ્યો.

મહમદ ૧૨૪૧—૧૨૪૬.

એ રૂકનુદીનનો છોકરો હતો અને ઘણો ઘાતકી તથા નહારી ચાલનો હતો. એના વખતમાં મોગલ લોકે બે વાર ચઢી આવ્યા, પણ તેમને એણે હાંકી કાઢ્યા. ઇ. સ. ૧૨૪૬ માં નાશરુદીન મહમદ તેને ગાદી ઉપરથી ઉઠાડી મુકી પોતે બેઠો.

નાશરુદીન ૧૨૪૬—૧૨૬૫.

આ શુલતાન સદગુણી હતો. એ વિદ્યાને ઉત્તેજન આપતો, પોતાની રૈયતનો ખચાવ કરતો, ને ગરીબનો મિત્ર હતો. એ પોતાનો સઘળો વખત અભ્યાસ કરવામાં શુગ્લરતો. ગ્યાસુદીન ખલખન એનો મુખ્ય પ્રધાન

હતો. એના રાજનો સઘળો વહીવટ એજ ચલાવતો હતો. નાશરૂદીન પોતાના વજીરની છોકરી સાથે પરણ્યો હતો. એ એક મોટા રાજનો ધણી હતો તે છતાં પોતાનો સઘળો ખર્ચ એપડી લખી ચલાવતો, અને કોઈ ચાકર નહીં રાખતાં પોતાના ઘરનો સઘળો વહીવટ પોતાની સ્ત્રી પાસે કરાવતો હતો.

ગ્યાસુદીન ખલખન ૧૨૬૫—૧૨૮૭.

નાશરૂદીન મહમદના વખતમાં એણે ઘણી સારી રીતે રાજ્ય ચલાવ્યું હતું તેથી નાશરૂદીનના મરણ પછી ઉમરાવોએ એને ગાદી આપી. એ અલ્તમશનો શુલામ ને જમાઈ હતો. તુર્ક ઉમરાવો નજરમાં આવે તેને ગાદીએ બેસાડતા ને ઉઠાડતા તેઓની સત્તા એણે તોડી. તાતાર લોકના હુમલાથી જે રાજ રાજ છોડી દઈ નાશી ગયા હતા તેઓ દીલ્હીમાં આવી એને આશરે રહ્યા હતા. એની દરબારમાં અમીર ખુશરૂ વિગેરે ખીજ મોટા કવીઓ અને વીદ્વાનો હતા. મેવાડના રજપુતો એની મામે થયાં માંટે એણે તેઓમાંના એક લાખ માણસોને મારી નાંખ્યા. ખંગાળાના હાકેમ તોમલે ખળવો કરીધો હતો તે એણે સમાવ્યો. એનો પાટવી કુંવર મહમદ જે વિદ્યાને આશરે આપતો તે પંજાબમાં મોગલ લોકની સાંમે લડતાં માર્યો ગયો. એ દુઃખથી સુલતાન પોતે ૮૦ વર્ષની ઉમ્મરે ઇ. સ. ૧૨૮૭ માં મરણ પામ્યો. એણે પોતાના પાટવી કુંવર મહમદના છોકરા કૈખુશરૂને પોતાની ગાદી સોંપી હતી.

કૈકુબાદ ૧૨૮૭—૧૨૯૦.

ગ્યાસુદીને કૈખુશરૂને રાજ આપવાને કહ્યું હતું તે છતાં ઉમરાવોએ ગ્યાસુદીનના ખીજ છોકરા ખકારાખાન જે ખંગાળાનો સુબે હતો તેના

છોકરા કૈકુબાદને ગાદીએ બેસાડ્યો. એ ઘણો આગસ્ટ અને ખરાબ લત-
માં પડ્યો હતો. એણે પોતાના પિતરાઈ ભાઈને મારી નખાવ્યો. એણે
પોતાનું રાજ પોતાના વજીર નીજમુદ્દીનને સોંપ્યું હતું. તે લોકો ઉપર
ઘણો જુલમ ચુસ્તરતો અને જેઓ એની સાંમે થતા તેઓને મારી નાખતો.
એ વજીરે પાદશાહને ખોટું સમજાવીને તેના ખાપ ખકારખાન સાથે કબ્જો
કરાવ્યો ને તેની સાંમે લડવા મોકલ્યો, પણ તેઓએ ગલાહ કરી. પછી તે
વજીરને કૈકુબાદે ઝેર દઈ માર્યો. કૈકુબાદ ચુલામી વંશનો છેલ્લો પાદશાહ
હતો. એના વખતમાં એટલે ઇ. સ. ૧૨૬૦ માં જલાલુદ્દીન ખિલજી જેને
એ પાદશાહે પાછળથી પોતાનો વજીર કીધો હતો, તે આ જુલતાનને તથા
તેના છોકરાને મારી નાંખી ગાદીએ બેઠો.

ખીલજી વંશ ૧૨૯૦—૧૩૨૦.

જલાલુદ્દીન ખીલજી ૧૨૬૦—૧૨૯૫.

એ ખિલજી વંશનો પેડેલો પાદશાહ હતો. અલાઉદ્દીન નામે એક
થરો પણ દુષ્ટ સરદાર એનો ભત્રિજા થતો હતો. એ સરદારે જુદેલખાંડ
તથા માલવામાં ગડખડ મટાડી ત્યાં સારો ખંદોખસ્ત કર્યો તેથી પાદશાહે
એને અયોધ્યાનો સુબો ખનાવ્યો. જલાલુદ્દીનનાં વખતમાં મોગલો દીલ્હી-
ના ઝાંપા સુધી ચઢી આવ્યા પણ તેમને એણે હાંકી કાઢ્યા હતા. પછી અ-
લાઉદ્દીન ૮૦૦૦ વિશ્ણુ કાઢેલા સ્વારો લઈ નર્મદા નદી આલંગી દેવગિરી
જેને હમણાં દોલતાબાદ કહેછે ત્યાં ગયો અને તેના રાજા રામદેવને તાબે
કાઢ્યો. તેની કનૈયા ઇલીચપુર રોડેર તથા પુષ્કળધન લઈ એ દીલ્હી પાછો
ફર્યો. જલાલુદ્દીન થોડા સ્વારો સહીત સામે ભેટવા ગયો એટલે તે દુષ્ટ
ભત્રિજાએ દગાથી તેને મારી નાખ્યો, આ ખખર સાંભળતાં તેની બેગમ

પોતાના ખાજકુંવર ધંધ્રાહીમની દુવાઈ ફેરવી. પણ અલાઉદ્દીન ખાદશાહનો ખિતાબ ધારણ કરી તેની સામે થયો ને તેને તથા ખેગમને દગાથી પકડી મંગાવી નિર્દયપણે મારી નખાવ્યાં.

અલાઉદ્દીન ૧૨૯૫—૧૩૧૫

એ સ્વભાવે જંગલી ને ઘાટકી હતા. એને ખુની પણ કેહતા. એના વખતમાં મોગલોએ સાત વાર હુમલા કર્યા. લડાઈઓમાં જે મોગલો પકડાતા તેને એ મારી નાખાવતો. ઇ. સ. ૧૨૯૭ માં એણે ગૂજરાતપર ચઢાઈ કરીને તેની રાજધાની અણહીલવાડનો નાશ કરીધો. ત્યાંનો રાજા કરણ નાશી ગયો અને તેની રાણી કમળાદેવી જે હિંદુસ્તાનમાં સર્વથી ધણી ખુબસુરત ગણાતી તેની ન્હાડે એણે પાછળથી લગ્ન કર્યું. આ રાણીની છોકરી દિવાળીદેવી દક્ષિણમાં અલીક્ષાની સ્વામીમાં પકડાઈ તેને અલાઉદ્દીને પોતાના વડા છોકરા ખિજરખાં સાથે પરણાવી. ખંખાતમાંથી અલાઉદ્દીને કેટલાક શુભામો પકડ્યા હતા તેમાં એક ધણો રૂપાળો ને શુદ્ધિવાન કાકુર નામે હતો, તેને અલાઉદ્દીને પોતાનો વજર કીધો. એનો ભત્રિજો શહેમાન એને મારી ગાદીપતિ થવાની કોરોશમાં નિષ્ફળ થયો ને આખરે પોતેજ અલાઉદ્દીનના હાથથી મર્યો ગયો. એણે ઇ. સ. ૧૩૦૩ માં ચિતોડ હાથ કર્યું અને તેના રાજાને કેદ કરીધો. ઇ. સ. ૧૩૧૫ માં એના વજરે એને ઝેર દઈ મારી નાખ્યો.

ઉમર ૧૩૧૫—૧૩૧૬.

કાકુરે અલાઉદ્દીનના નાની વયના એાયા છોકરા ઉમરને ગાદી સોંપીને તેને નામે પોતે રાજા ચલાવવા માંડ્યું. જે ખે શાહનશાએને લેણું કેદ કર્યા હતા તેમની આંખો ફોડી ને ત્રીજા મુખારકનો જીવ લેવાને

મારા મોકલ્યા. પોતાના ખર્ચાં રત્નો ને ઘરેણાં એ મારાને આપી તેમનાથી મુખારક ખચ્યો. પછી તેજ ખુની લોકોએ કાકુરને મારી નાખ્યો, અને મુખારકે રાજ્યનો કબજો લીધો.

મુખારક ૧૩૧૬—૧૩૨૦.

એણે પોતાના નાના ભાઈ ઉમરની આંખો ફોડી નખાવી અને જેની મદદથી પોતાને ગાદી મળી હતી તેઓને મારી નખાવ્યા. ખુશરૂખાં નામનો એક વટસેલ હિંદુ જે જાતે ઢેડ હતો તેને એણે પોતાનો વજીર કીધો. મુખારકે દક્ષિણ ઉપર સ્વારા કરી અને રામદેવના જમાઈ હરપાળને પકડી તેની જીવતાં ચામડી ઉતારી નખાવી. એ વિષય હતો અને મોજશોખમાં મચ્યો રહેતો, તેથી એના રાજમાં ઘણા ખજવા થયા. ઇ. સ. ૧૩૨૦ માં એનો વજીર ખુશરૂખાં કેટલાક હથીઆરખંધ માણસો લઈ તેના સુવાના ઓરડામાં દાખલ થયો અને તેને તથા અલાઉદ્દીનના પાદશાહી કુટુંબના એકેએક મરદને મારી નાખી પોતે ગાદીએ બેઠો. પણ તેજ વર્ષમાં ઘાજીખાં તઘલખ નામના પંજાબના હાકમે ખુશરૂને મારી નાખ્યો.

તઘલખ વંશ ૧૩૨૦ થી ૧૪૧૨.

ઘાજીખાં તઘલખ ૧૩૨૦—૧૩૨૫.

ખુશરૂના મરણ પછી ખિલજી વંશનો કોઈ પુરુષ ગાદીએ આવવાને લાયક નહીં હોવાથી ઉમરાવોએ ખુશીયી પંજાબના હાકેમ ઘાજીખાં તઘલખને સુલતાન ઠેરવ્યો. એ ગાદીએ આવ્યો ત્યારે એનું નામ ગ્યાસુદ્દીન પાડયું. એણે ખેલુતનાં હકમાં લાલકારી કાયદા કાઢ્યા. ઇ. સ. ૧૩૨૫ માં ખંચાળા તરફથી પાછાં ફરતાં એની ઉપર એક ડેરો તુર્કી પડવાથી એ મરણ પામ્યો. એ ડેરો એના દીકરા શાહજહા મહમદે

હોતો કરાવ્યો હતો અને તે વખતે પોતે હાજર નહોં હતો તેથી એવો શક
જાય છે કે એમાં એનું કંઈ કાવતરું હશે. ગ્યાસુદીને દિલ્હી પાસે તઘલ-
ખાખાદ નામે એક કિલ્લો ખંધાવ્યો હતો.

મહમદ તઘલખ ૧૩૨૫—૧૩૫૧

એ ઉદાર ચતુર, ને બાણુલો હતો; પણ એની પછવાડેની ચાલ
એક ઘેલા માણસ સાથે સરખાવી શકાય તેવી હતી. માળવાનો મૂખો
એ પાદશાહનો ભત્રિજો થતો હતો, તેની એણે જીવતાં ચામડી ઉતારી
નખાવી. એના રાજમાં જગે જગ ખંડ થયાં તે એ સમાવી શક્યો
નહોં. એણે ધરાન અને ચીન દેશ ઉપર હુમલો કરવા સાર એક લાખ
માણસનું લશ્કર મોકલ્યું, પણ હીમાલય પર્વત ઓળંગતાં સઘળાનો
નાશ થયો. એણે પોતાની રાજધાની દિલ્હીમાંથી ફેરવી દક્ષિણે દોલતા-
ખાદમાં લઈ જવાનો કરાવ કર્યો, અને પોતાની રૈયતને ત્યાં જઈ વસ-
વાનું ફરમાવ્યું. તેથી હજારો માણસો રસ્તામાં રખડી મુવાં. જ્યારે
જુલમ અને ભારે કરથી કંટાળી એની રૈયત જંગલમાં નાશી જતી
ત્યારે પોતાના લશ્કર પાસે તેનો શિકાર કરાવતો. એક વખતે એનો
દાંત પડી ગયો તેને ખાદશાહી દખ્ખખાથી દટાવી તે ઉપર એક કિમતી
ધોર ચણાવી. પીતળનાં નાણાં ચલાવવાની કોશિશ કરી તેથી પણ
ફોડોની ખરાબી થઈ. સિંધમાં ખળવાખોરોની પછવાડે જતાં ઇ. સ.
૧૩૫૧ માં ડહા શેહરમાં એ મરણ પામ્યો.

ફીરોજશાહ ૧૩૫૧—૧૩૮૮

મહમદ તઘલખની પછી એનો ભત્રિજો ફીરોજશાહ માદીએ બેઠો.
એ પરોપકાશી, ભોળો અને દયાળુ હતો. શીઝરનો તેને ધણો શોક હતો.

સતલજ નદી ઉપર ફિરોજખાદ શહેર વસાવાથી એને ફિરોજુદીન પણ કહેતા. એણે સલાહ સંપજથી રાજકારભાર રૂડી રીતે ચલાવી પોતાની રેયતને સુખી કરી. રેયતના સુખને સારૂ પુત્રો, મસીદો, મદ્રેસા વગેરે કેટલાંએક જાહેર ખાંધકામો ખંધાવ્યાં, તથા ખેતીની આખાદી સારૂ જમના અને સતલજ વચ્ચે નેહરો ખંધાવી. એણે પોતાના રાજમાંથી ઘાટકી શીક્ષા કાઢી નાખી. એ ઇ. સ. ૧૩૮૮ માં પોતાની ૬૦ વર્ષની ઉંમરે મરણ પામ્યો.

ગ્યાસુદીન ખીજે ૧૩૮૮—૧૩૮૯

એ ફિરોજનો પૌત્ર થતો હતો. રાજકાજ પ્રધાનોને સાંપી પોતે માજ શાખમાં મર્યા રહ્યા. એવામાં શહેરમાં ખંડ ઉઠ્યું, તેમાં એ મરણ પામ્યો

અયુબકર ૧૩૮૯—૧૩૮૯.

ગ્યાસુદીનના મરણ પછી ફિરોજનો અયુબકર નામે ખીજે પૌત્ર સુસતાન થયો. એણે ઝાઝા દિવસ રાજ ભોગવ્યું નહીં. ફિરોજનો કુંવર નાશરુદીન એને મારી ગાદીએ બેઠો.

નાશરુદીન ૧૩૮૯—૧૩૯૨.

ત્રણ વરસ રાજ કરી એ મરણ પામ્યો. એની પછી એના છોકરા હુમાયુએ સિકંદર નામ ધારણ કરી માત્ર ૪૫ દિવસ રાજ કર્યું. તેની પછી ફિરોજનો પૌત્ર ખીજે મહમદ ઇ. સ. ૧૩૯૨ માં ગાદીએ આવ્યો.

ખીજે મહમદ ૧૩૯૨—૧૪૧૨.

એ ઘણા નખળો ખાદશાહ થઈ ગયો. એના વખતમાં બારે ખંડ થયાં ને ખાકી રહેલા પ્રાંતોના સુબેદારો સ્વતંત્ર થયા. તૈમુર નામના

એક વૃદ્ધિએ ઇ. સ. ૧૩૨૮ માં દિલ્હી પર સવારી કરી. મહમદશાહ સુજરાત ભળી નાહો, ને તૈમુર દિલ્હીમાં પેહો. એણે પાંચ દિવસ સુધી શહેરમાં ભારે લૂટ અને કતલ ચલાવી. દિલ્હી શહેર ઉજડ કરી, અને અગણિત ખંધવાઓ લઈ એ પાછો ફર્યો. એણે કેહ્યું કે કુચ દરવામાં ખંધવાઓ તરફથી એને હરકત પડી, તેથી ૧૫ વરસનાઓને રાખી, ખીન્નાઓને એણે કતલ કરાવ્યા. એના મુખ્ય શહેરો જુખારા તથા સમરકંદ હતાં. તૈમુર ઇ. સ. ૧૪૧૩ માં સમરકંદમાં મરણ પામ્યો. તૈમુરના ગયા કેડે મહમદ સુજરાતથી પાછો ફર્યો, ને ઇ. સ. ૧૪૧૨ સુધી નામની ખાદશાહી ભોગવી. એના મરણ પછી રાજનો અધિકાર દોલતખાં લોદીને હાથ આવ્યો. એના હાથમાંથી ખીજરખાં નામે સૈયદે રાજ જીતવી લીધું. ઇ. સ. ૧૪૧૪.

સૈયદ વંશ ૧૪૧૪ થી ૧૪૫૦.

સૈયદ ખીજરખાં ૧૪૧૪—૧૪૨૧.

તૈમુરે એને મુલતાનનો સુબેદાર કરાવ્યો હતો. એણે દિલ્હી જતી સઘ મુલતાનપદ ધારણ કર્યા વિના સાત વરસ રાજ કર્યું, એટલો વખત પ્રાદ્ધાનીને આજસમાં કાઢ્યો. એની પછી એનો છોકરો મુખારક ગાદીએ બેઠો.

સૈયદ મુખારક ૧૪૨૧—૧૪૩૩.

મોગલો એના રાજમાં ચઢી આવતા હતા તેઓ સાચે, અને શેહીશ ખંડ તાબે કરવાને એણે સગાઈઓ કરી. એના વજરે એને મારી નખાવી એના ભત્રિજા મહમદને ગાદી સોંપી.

સૈયદ મહમદ ૧૪૩૩—૧૪૪૩.

ચોડો વખત સુધી એણે હારીયારથી રાજ કર્યું પણ પાછળથી મોગલોખમાં પડ્યો. જવાનપૂર તથા માળવાના સુલતાનોએ એના પ્રાંતો

હતી લીધા. અમીરોએ એની સામે થઈ એના છોકરા આલમશાહને
માદી સોંપી.

સૈયદ આલમ ૧૪૪૩—૧૪૫૦.

એના વખતમાં ખલ્લોલ લોદીએ દિલ્હીનો કબજો લીધો, ને આલમે
રાજનામું આપી ગાદી છોડી દીધી.

લોદીવંશ ૧૪૫૦ થી ૧૫૨૬,

ખલ્લોલખાં લોદી ૧૪૫૦—૧૪૮૮.

એના વખતથી દિલ્હીનું રાજ સુધરવા લાગ્યું. એણે જુવાનપૂરના
સુલતાન સામે ૨૬ વરસ લડાઈ કરાને આખરે તે પ્રાંત પોતાને લાખે કર્યો.
પંજાબથી ખંગાળા સુધીનો મુલક એને તાખે હતો.

સિકંદર લોદી ૧૪૮૮—૧૫૧૭

ખલ્લોલખાં લોદીના મરણ પછી એનો છોકરો સિકંદરલોદી ગાદીએ
બેઠો. એણે ખહાર પ્રાંત પોતાના રાજ સાથે જોડી નાંખ્યો. એણે હિંદુ-
ઓનાં દેહરો તોડ્યાં ને તેમને ધર્મને માટે હુઃખ દીધું. એના રાજમાં ઘણાં
ખંડ થયાં તે એણે સમાવ્યાં. એની રાજધાની આગ્રામાં હતી. એની પછી
એનો છોકરો ઇબ્રાહીમ લોદીએ બેઠો.

ઇબ્રાહીમલોદી ૧૫૧૭—૧૫૨૬.

એ ઘણા નિર્દય અને અભીમાની હોવાથી તેના કારભારીએને
અણગમતો થઈ પડ્યો. આ કારણથી પંજાબના હાકેમ દોલતખાં લોદીએ
આખરને મદદે બેલાવ્યો. ૪૦ સં ૧૫૨૬ માં આખર અને ઇબ્રાહીમને
પાણીપતના મેદાનમાં લડાઈ થઈ. તેમાં ઇબ્રાહીમ હાર્યો, ને લોદી વંશનો
ખંત આવ્યો.

પ્રકરણ ૨ જી.

મુગલવંશ ૧૫૨૬ થી ૧૫૪૦ અને ૧૫૫૫—૧૮૫૭.

ખાખર ૧૫૨૬—૧૫૩૦.

એ તૈમુરની ઝાલાદનો છૂટો પુત્ર હતા. એ ઇ. સ. ૧૪૮૨ માં જનમ્યો હતો, અને કાબુલની ઉત્તરે કરગાન નામના પ્રાંતમાં ૧૪૯૪ માં ગાદીએ બેઠો. ત્યાર પછી એણે ૧૫૦૪ થી ૧૫૨૬ સુધી કાબુલમાં રાજ કર્યું. એ વખતે દિલ્હીનું રાજ ઇબ્રાહીમ લોદીના હાથમાં હતું. તે ધણો નિદ્ય અને મગર હતા, તથા રૈયતપર ધણો લુલમ પાડતો તથા કંટાળીતે, પંતખના સરદાર દોલતખાંએ ખળવો કર્યો, અને ખાખરને દિલ્હીનું રાજ્ય જીતવાને ખોલાવ્યો. ઇ. સ. ૧૫૨૬ માં ખાખરે ઇબ્રાહીમ લોદીને પાળીપતની લડાઈમાં હરાવ્યાં. એ મેદાન દિલ્હીની ઉત્તરે આવેલું છે. એ લડાઈમાં ઇબ્રાહીમ લોદી મર્યો ગયો, ને એ લડાઈથી દિલ્હી, ને આગ્રા શહેરો, તથા તેઓની આસપાસનો થોડો મુલક ખાખરને હાથ આવ્યો, ને મુગલ વંશનો હિંદુસ્તાનમાં પાયો નખાયો. ઇ. સ. ૧૫૨૭ માં સિકરીની લડાઈમાં એણે અજમેર તથા મેવાડના રાજા સંગને હરાવ્યાં. તે રજપૂત રાજાને હસનખાં તથા લોદી વંશના ખીજ સરદારોએ એ લડાઈમાં મદદ આપી હતી તોપણ તે હાર્યાં. ત્યાર પછી ખાખરે ચંદેરીના કિલ્લાને ઘેરો ઘાલ્યો—ઇ. સ. ૧૫૨૮. એ વખતે રજપૂતોનો સરદાર મેદનીરાય હતો. રજપૂતોએ ઘણી બહાદુરીથી પોતાનો ખયાવ કર્યો, પણ જ્યારે તેઓનું કાંઈજ આશ્રય નહીં ત્યારે તેઓએ પોતાનાં ઝંરાં છોકરાંને પહેલાં મારી નાખ્યાં, અને પછી બધા રજપૂતો માર્યા ગયા ત્યાં સુધી તેઓ

ધાળી બહાદુરીથી લડ્યા. એ ઘેરા પછી એણે અયોધ્યા તથા બહાર પ્રાંત છૂટી લીધા, અને ખંગાળાના સૂબાને તોખા પોકરાવી તેથી તેણે સલાહ કરવાનું કહેવડાવ્યું.

સને ૧૫૩૦ માં એ મરાણ પામ્યો. એ દારૂનો તથા ફુલનો ધણો શોખી હતો. એ ધણો માયાળુ, બિહાર, ને ચંચલ હતો. શૂર, ખરાબ હાલતમાં વીરજ રાખતી, કાંઈ કામ પાછળ મડ્યા રહેવું, વગેરે વખાણવા યોગ્ય ગુણ એનામાં હતા. એણે રૈયતના સુખને સાડ તથા મુસાફરોની સગવડને સાડ હેઠાણે હેઠાણે તળાવો તથા ધર્મશાળા ખંધાવી હતી, ને આશ્રા, દિક્કહી, લાફોર ને પેશાવર, તરફ ટપાલ ચાલુ કરી હતી. એણે પોતાનું ચરિત્ર અતિશય બોલાવણાથી લખ્યું છે. એને ચાર છોકરા હતા:—હુમાયું, કામરાન, હિંદાન, અને મીરજાં અરકરી. એના મરાણ વિષે કહે છે કે એનો દીકરો હુમાયું ધણીજ માંદો પડ્યો, ત્યારે તેના ખાટલાની આસપાસ ફરીને તેણે એવું માગ્યું કે, ઓ ઇશ્વર તું મને ઉપાડી લે ને મારા દીકરાને ઉગાર. એ કિયાની અસરથી તે મરાણ પામ્યો. એની પછી એનો છોકરો હુમાયું ગાદીએ બેઠો.

હુમાયું ૧૫૩૦—૧૫૪૦ ને ૧૫૫૫—૧૫૫૬.

એ ૧૫૦૭ માં જનમ્યો હતો. એ બહુ ઉદાર હતો. રાજ મળતાંને ચાર તેણે પોતાના ભાઈઓને પંજાબ કાબુલ વગેરે સારા સારા પ્રાંતો આપી દીધા. એ વખતે શુજરાતમાં બહાદુરશાહ નામે સુલતાન રાજ કરતો હતો, તેણે માલવા છૂટી લીધો હતો, તથા ખાનદેશ, વરાડ અને અહમદનગરના સુલતાનોને ખંડીઆ કર્યા હતા. એ બહાદુરશાહને હુમાયુંએ ૧૫૩૫ માં હરાવ્યો, ને તેનો સાંપાનેર નામે હુંઝરી કિલ્લો, જેમાં પુષ્કળ ખજાનો હતો તે કિલ્લો લઈ લીધો, અને પોતાના ભાઈ

મિરજ અશ્કરીને ત્યાંનો સુખો ઠરાવી પોતે દિલ્હી તરફ ગયો. પણ
 એ દિલ્હી પોહ્યાંચો નહીં, એટલામાં તે કિલ્લો દુશમનોએ પાછો લઈ
 લીધો. એવામાં ખંગાળા, ને ખહારમાં શીરખાં નામે પકાણુ સરદારે ખળવો
 કર્યો. હુમાયુએ જઈ તેનો ચુનારગઢ જીત્યો. વરસાદની રૂતુ આવવાથી
 તે પટણા અને કાશીની વચ્ચે મુકામ કરીને રહ્યો હતો, ત્યારે શીરખાંએ
 એકાએક છાપો માર્યો. હુમાયુ પોતે મુશ્કેલીથી ખચ્યો, પણ તેની ફોજનો
 નાશ થયો, ને તેની રાણી રાત્રીને હાથ મઠ. શીરખાંએ રાણીને માન
 સાથે આજે પહોંચાડી ભાઈઓની મદદ મળવાથી હુમાયુ ખીજ ફોજ
 લઈ ચડ્યો. ઇ. સ. ૧૫૪૦ માં કનોજ આગળ તે હાંપી. ત્યાંથી તે
 સિંધ નાહો. સિંધથી મારવાડમાં આવ્યો, પણ તેને આશરો મળ્યો નહીં.
 પછી રેતીના મોટા રણમાં પાણી વિના ખહુ પીડા પામી, માત્ર સાત સ્વારો
 લઈને અમરકોટ ગયો. ત્યાંના રજપૂત રાજાએ તેને આશરો આપ્યો. એ
 શહેરમાં અકબરનો જન્મ થયો—ઇ. સ. ૧૫૪૩. અહીંથી તે ધરાન
 નાહો. ધરાનના શાહ તમરપે તેને માન આપ્યું, અને હુમાયુએ પોતાનો
 જુની પંથ છોડી ચિહ્ન પંથ પોતે પાળવો તથા પોતાની રેયત પાસે પખા-
 વવો એવું કબુલ કરાવી, હુમાયુને ૧૪,૦૦૦ સ્વાર આપી, ગયલું રાજ
 પાછું જીતવા મોકલ્યો. હુમાયુનો વજીર ખેહરામખાં પણ તેને આવી મળ્યો.
 એ લશ્કરથી તેણે કાબુલ, કંદહાર જીત્યાં, પણ ભાઈઓમાં સંપ ન હોવાથી
 કેટલાંક વરસ સુધી તે પોતાનું રાજ લઈ શક્યો નહીં. પણ ઇ. સ. ૧૫૫૫
 માં શીરશાહના વંશનો સિકંદર શુર નામે ખાદશાહ દિલ્હીમાં રાજ કરતો
 હતો તેને ઠરાવી પોતે ગાદીએ બેઠો. ખીજે વરસે પોતાના રંગ મેહલની
 સ્ત્રી ઉપરથી ઉતરતો હતો તેવામાં તેનો પગ લપસ્યો, તેથી તે નીચે
 પડ્યો, ને ત્રણ દિવસ મંદવાડ ભોગવી, ૧૫૫૬ માં મરણ પામ્યો.

અક્ષવાન અથવા શુર વંશ ૧૫૪૦ થી ૧૫૫૫.

શીરશાહ ૧૫૪૦—૧૫૪૫.

હુમાયુને કનોજ આગળ હરાવ્યા પછી ઇ. સ. ૧૫૪૦ માં એ દિ-
લીની ગાદી પર બેઠો. એને “શીરશાહશુર” એટલે સિંહનો ધણી કહેતા,
કારણ કે એણે એક વેળા એક સિંહને એક ફટકાથી મારી નાખ્યો હતો.
ખંઝાળામાં મુકેલા હુબેદારે ખંડ કરવાથી શીરશાહ તેને હત્યા પછા તે રજ
પુત રાજ્યોને તાબે કરવા પડ્યો. માળવામાં રેસન કિલ્લો એણે દગાથી
હાથ કર્યો અને તેમાંના તમામ હિંદુઓને નિદયપણે પોતાના શરની આ-
જ્ઞાથી મારી નાખાવ્યા. મારવાડના રાજાની ફોજને કપટથી ફોડવાની
એણે તજવીજ કરી, ત્યારે માત્ર ૧૨,૦૦૦ રજપુતોથી તેની ૮,૦૦૦૦ ની
ફોજ લગભગ હારી ને તેનું રાજ જવાની તૈયારી હતી, તેવામાં તાજ મદદ
આવી પહોંચવાથી તે ખચ્યો. ઇ. સ. ૧૫૪૫ માં જુદેલખંડમાં કલિંગરના
કિલ્લાને ઘેરો ઘાલતાં તેના દાડખાનામાં આગ લાગ્યાથી તે દાઝ્યો અને
તેજ દિવસે મરણ પામ્યો. ધર્મની બાબદમાં તે હિંદુઓ પર જુલમ કરતો
ન હતો, ને મુસાફરખાનાં, તથા રસ્તા ખાંધી તથા રસ્તે ઝાડો રોપી, ખીલ
પકાણુ પાદશાહોથી વધારે સારો ગણાતો છે. ખંઝાળેથી સિંધુ નદી સુધી
ચાર મહિનાની વાટ છે, તે બધો રસ્તો તેણે ખંધાવ્યો હતો.

સલીમશાહ ૧૫૪૫—૧૫૫૨.

એ શીરશાહનો છોકરો હતો. એ શુરો ને હાથીઆર હતો. એણે
રાજ્યની આબાદી જાળવી હતી. એણે દીલ્હીમાં એક મહેલ બંધાવે
તેને “સલીમગઢ” કહે છે.

દિરોજ ૧૫૫૩--૧૫૫૩.

એ સલીમનો છોકરો હતો. એણે માત્ર યોગજ મહિના રાજ કર્યું એવામાં એનો કાકો આદિલશાહ એને મારી નાખી ગાદીએ બેઠો.

આદિલશાહ ૧૫૫૩--૧૫૫૫.

એ શીરશાહનો વડો દીકરો હતો, પણ તેમાં કંઈ દમ ન હતો તેથી તેણે પોતાના ભાઈ સલીમશાહને રાજ સોંપી દીધું હતું. પાછળથી તેના દીકરા દિરોજને મારીને પોતે ગાદીએ બેઠો. એ ઘણો નબળો અને ધીમ્મા-રવા હાથક જુલમી હતો. એનું રક્ષણ એના વજર હેમુએ કર્યું. એ હેમુ કોઈ નીચ વાણુનો હિંદુ હતો. તે ખડુ ચતુર ને ખહાદુર હતો. વજર થયા પેઢેલાં તે નાની જેવી દુકાન માંડતો. આદિલશાહે એ પ્રમાણે નીચા કુળના માણસોને રાજમાં મોટી મોટી પદવીઓ આપી અને પોતાનો સઘળો ખર્ચનો ખાસી કર્યો. ખર્ચનો ખાસી થયો ત્યારે પોતાના અમીર ઉમરાવોની જગીરો જપ્ત કરી, તેથી કામ કામ ખર્ચેલા થયા; અને દિલ્હી, આગ્રા વગેરે શહેર એના હાથમાંથી જતાં રહ્યાં. એના રાજના પાંચ ભાગ થયા હતા. તેમાંનો એક સિકંદર શુરના હાથમાં હતો. હુમાયુએ પોતાની આગલી પાદશાહી, એ સિકંદર શુરના હાથમાંથી પાછી મેળવી હતી.

અકબર ૧૫૫૬ - ૧૬૦૫

એ ગાદીએ બેઠો ત્યારે એની ઉંમર ૧૭ વરસની હતી, તેથી એનું રાજ એનો વજર બેહરામ ચલાવતો હતો. બેહરામે સિકંદર શુર તથા મહમદ આદિલીના વજર હેમુ સાથે પાણીપતના મેદાનમાં સને ૧૫૫૬ માં લડાઈ કરી. આ લડાઈમાં હેમુ માર્યો ગયો ને સિકંદર શુર બેને તાબે થયો. આગલ ચાલતા બેહરામે પોતાની સતા આડે માર્ગે વાપરવા માંડી. અ.થી અકબરની તેના પર ઇતરાજ થઈ. અકબરે એકાએક

આગ્રેથી દિલ્હી જઈ રાજકારભાર પોતાને હાથ લઈ ઢંઢેરે ફેરવ્યો કે અ-
મલદારોએ તથા રૈયતે મારા સિવાય બીજા કોઈનો હુકમ માનવો નહો—
૧૫૬૦. ખેડરામે બળવો કર્યો, પણ અકબરની ફોજે તેની ફોજને મારી
ઠાઠી. તેની આગલી સારી સેના યાદ કરી અકબરે તેનો ગુનો માફ કર્યો.
પછી મકકે જતાં માર્ગમાં ખેડરામને તેના કોઈ પકાણુ દુશ્મને મારી નાખ્યો.

ખાનજહાંન, રાજખહાદુર, આદમખાં, અખદુલખાં અને અસો-
ફખાં વગેરે અકબરના સુખા હતા તે અકબરની સામે થયા. ઇ. સ. ૧૫૬૭
રુધીમાં અકબરે તેમને હરાવી તાબે કર્યા. ત્યાર પછી જેપુરનો રાજા,
જેધપુરનો રાજા, અને ખાખરની સામે થનાર સંગનો છોકરો ઉદયસિંગ
અકબરની સામે થયા. પાંચ વરસ રુધી લડ્યા પછી ઇ. સ. ૧૫૭૨
માં અકબરે તેમને તાબે કર્યા. ૧૫૭૩માં એણે ગુજરાત વશ કર્યું. તે
પેહલાં મહમદ તઘલખના વખતથી ૧૯૯ વરસ રુધી એ પ્રાંત સ્વતંત્ર હા-
કેમોના હાથમાં હતો. ત્યાર પછી એના સરદારોએ ખહાર, ખંગાલા અને
ઝોઢીઆ પ્રાંત જીતી લીધા. ૧૫૮૪ માં એણે કંદહાર શહેર તાબે કર્યું.
ઇ. સ. ૧૫૮૫ માં એણે પોતાના છોકરા મુરાદ તથા વજીર ખેડરામના છો-
કરા મીરજખાંને લશ્કર આપી અહમદનગર જીતી લેવાને મોકલ્યા. તે
વખતે ચાંદબીબી નામની લગાયક સ્ત્રી ત્યાં રાજ કરતી હતી. એ સ્ત્રીએ
લશ્કરની સરદારી લીધી, તથા હાથમાં સમશર લઈ, મોંહપર ખુરખો નાખ્યો
અને લગાઈના મેદાનમાં જઈ મુગલોનો પેહલો હુમલો પાછો હકાવ્યો.
એણે કહે છે કે એ ખાંધની દારૂગોલી ખપી ગઈ ત્યારે સોના રૂપાનાં નાણું
તથા પોતાની પાસે ઝવેર હવું તે પણ દારૂગોલીને ઠેકાણે વાપર્યું હતું.
ઇ. સ. ૧૫૮૯ માં ચાંદબીબીને તેના સાપાઈઓએ દમાથી મારી નાખી,
ત્યારે બીજી સ્વામીમાં મુગલોએ અહમદનગર લીધું, પણ ત્યાંના વજીર
મલિકઅખરે રાજ્યનો કેટલોક ભાગ ખચાવી રાખ્યો. ખાનદેશને રાજ્ય-

માં જોડી દઈ, અને અણુલ ફાજલને દખણનો સુબેદાર ઠરાવી અકબર સને ૧૬૦૧ માં આગ્રે પાછો ગયો.

બધા મુસલમાન તથા મુગલ પાદશાહોમાં અકબર ઉત્તમ હતો. એણે મુગલ રાજ્યને મજબૂત પાયા ઉપર મૂક્યું, ને તેમાં ઘણો વધારો કર્યો. તેનામાં અસાધારણ અકલ અને હાસ્ય હતું. તે વિદ્વાન, અતિ શૂરો લડાઈમાં ચતુર, મોટા દીલનો, અને મનને વશ રાખનાર હતો. તે કદમાં જીંચો અને રૂપાળો હતો તથા સ્વભાવે મળતાવડો હતો. મંજનું પાલણું કરવામાં ઉમંગી, શાણો, તથા ઇનસાફી હતો. અંગકસરત તથા શિકાર કરવાનો તેને ઘણો શોક હતો.

હિંદુઓને રાજી રાખવા અકબર કેટલાક રજપૂત રાજાની કન્યાને પરણ્યો. જ્ઞેધપૂરના માલદેવની કુંવરી જ્ઞેધખાને અકબર પરણ્યો. જહાંગીર એ રાણીનો કુંવર હતો. અકબરે હિંદુઓ અને મુસલમાનો વચ્ચે ફેર નહીં રાખતાં તેમને રાજમાં મોટી મોટી પદવી આપી. તોડરમલ નામના હિંદુને મેહેસુલ ખાતાનો ઉપરી કીધો હતો. એણે સતી થવાની આજ્ઞા બંધ પાડી, હિંદુઓમાં બાળ લગ્ન કરવાની મના કીધી, રાંડેલી સ્ત્રીઓને પુનર વિવાહ (નાતરૂં) કરવાની રજા આપી, કેટલાક ગેરવાજબી કરો તથા ઘાટકી શિક્ષા કાઢી નાખી, જાજીઆ વેરો રદ કર્યો, ને ધર્મ સંબંધી જાલમ બંધ પાડ્યો.

એણે જુદા જુદા ધર્મનો અભ્યાસ કીધો હતો, ને સંસ્કૃત, ફારસી ને હિંદી બાષાઓ એ પાતે શીખ્યો હતો. સરકારી કામ કરવાને નિયમ ઠરાવ્યા હતા, તે પ્રમાણે નેમેલે વખતે ખૂબ ધ્યાન દઈ તે બજાવતો. એ પાદશાહને ખુબ સુખ હતું, તેના હોકરાઓ માત્ર દુઃખદાયક હતા અશિ-આમાં જે મહાન રાજા થયા છે તેઓમાં એથી ઓરસ અકબર અણ્યાય છે. એની ઉપજ વરસે ત્રીસ કરોડ રૂપીઆની હતી. એના મુખ્ય મિત્રો અણુલ

ફાજલ અને શીર્ષા નામના બે ભાઈઓ હતા. અણ્ણે “આઈને અકબરી” નામનો ગ્રંથ રચ્યો હતો, જેમાં અકબરનું જન્મ ચરિત્ર, તથા રાજનીતી, અને જાહેર તથા ખાનગી કામોનો હિવાલ આપેલો છે. એ ૧૬૦૫ માં મરણ પામ્યો. પછી એનો છોકરો સલીમ ગાદીએ બેઠો.

સલીમ અથવા જહાંગીર ૧૬૦૫-૧૬૨૭.

એ ઇ. સ. ૧૫૬૭ માં જન્મ્યો હતો. એણે ગાદીએ બેસતાં જ “જહાંગીર” એટલે દુનિયાને જીતનાર એવું નામ ધારણ કર્યું. શરૂઆતમાં એ પાદશાહ હુદાપૂરથી ચાલ્યો; ખાપના કારભારીને કાયમ રાખી સુધારા જતરી રાખ્યા. સરકારી નોકરો જીલમ ન કરે તેવા ઉપાય કર્યા, ને ધનસાફ માંગવા આવનારને હરકત ન પડે તેવી ગોઠવણ કરી. પોતે મુસલમાની ધર્મ પ્રમાણે ચાલતો, પણ મંજ ઉપર ધર્મની ખામદમાં જીલમ કરતો નહીં.

એને પણ શાહજહાનના તરફથી પીડા હતી. એના કુંવર ખુશરૂએ ખંડ કીધું. જહાંગીરે તેને પકડી કેદ કર્યો ને તેના ૭૦૦ દોસતોને ચખાવી ચખાવીને માર્યા. મલિક અંબરને જીતવાને જહાંગીરે ફોજ મોકલી તેને તે સરદારે ફવવા દીધી નહીં, ત્યારે જહાંગીરે દખ્ખણ તાબે કરવાને મારે તૈયારી કરી. એનો કુંવર શાહજહાં જે ઉદેપુરના હકીલા રાખાને નમાવી તથા પાદશાહી ફોજમાં તેના કુંવરને સરદારી આપી પ્રખ્યાત થયે. હતો તેને જહાંગીરે દક્ષીણના સુલતાનને વશ કરવા મોકલ્યો, ને જહાંગીરે પોતે માળવામાં આવી મુકામ કર્યો, અને ખિજ્જપૂર, ગોવલકોંડા, અને અડમઠનગરનાં રાજ્યોને ખંડણી તથા મુલક આપવાની ફરજ પાડી.

કોઈ ગરીબ થઈ ગયલા હરાની ઉમરાવની જીવાન ખુખસુરત છોકરી અકબરના જનાનખાનામાં તેની માની સાથે જતી, તેણીની ખુખસુરતીથી

લલચાઈને જહાંગીરે તેને પરણવા ઇચ્છ્યું; પણ તેમ ન થાય માટે અકબરે તે ખુખસરત છોકરાને શિરઅફઘાન નામના અમીર સાથે પરણાવી દીધી. પાદશાહ થયા પછી જહાંગીર તે અમીરને કતલ કરાવી તે ખાઈ સાથે પરણ્યો—ઈ. સ. ૧૬૧૧, અને તેનું નામ નુરજહાં પાડ્યું. એ નુરજહાં જેવી રૂપવાળી તેવીજ શુદ્ધિવાન હતી. તેણીએ જહાંગીરને વશ કરી લીધી, અને રાજ્ય કરવામાં સારા મદદ કરી. નુરજહાંના ખાપને મુખ્ય વજરાત મળ્યા, ને તેના ભાઈ અસોફખાને મોટી સરદારી આપી. એ ત્રણ હોશીઆર અને રાજ કાજને લાયક હોવાથી કામ ઠીક ચલાવ્યું ને જહાંગીરની ખુશ ટેવથી જે માડાં પરિણામ થતે તે તેમણે થવા દીધું નહીં.

આ પાદશાહની સાથે વેપાર વિષે કરાર કરવાને ઈંગ્લાંડના રાજાએ સર ટોમસ રો નામે વકીલ મોકલ્યો હતો (૧૬૧૫.) જહાંગીરે તેને માન આપી ઇંગ્લેન્ડ વેપારને વધારે છુટ આપી. જહાંગીરની દોલત અને તેની દરબારના ભયકાથી તે ઘણો અજબ થયો હતો.

નુરજહાંની શિરઅફઘાનને પેટની દીકરીને જહાંગીરના નાના કુંવર શેહેરીઆર સાથે પરણાવી હતી. એને જહાંગીરની પછી પાદશાહ કરવાની મોકલણ નુરજહાંએ કરવા માંડી, તેથી શાહજહાંએ ખળવો કર્યો, તે ખેસાડવાને કાણલના સુબેદાર મહોબતખાને તથા શાહજહાં પરવેઝને પાદશાહે મોકલ્યા. શાહજહાં ખંગાલે નાહો; પણ ફેટલાક વખત પછી ખાપ દીકરાને સલાહ થઈ. મોહબતખાં અને પરવેઝને દોસ્તી થઈ હતી, તે માટે તેનો ઘાટ ઘડવાને નુરજહાંએ તેનાપર સરકારી નાણાં ખાઈ જવાનું તોહમત મોકલ્યું અને તેનો જવાબ દેવાને તેને દરબારમાં ખોલાબ્યા. મહોબતખાં પાંચ હજાર રજપૂત સ્વારો લઈને આવ્યો, અને જહાંગીરે જેવો જેલુલમ નદી ઉતરતો હતો તેવામાં તેનાપર હજારો ફર્યો, ને તેને પોતાના કબજામાં લીધો. પછી તેને નામે તે અમલ કરવા લાગ્યો—ઈ. સ.

૧૬૨૬. એક વરસ પછી નુરજહાંએ પોતાના ધણીને છોડ્યો. નુરજહાંએ મહોબતખાંનને સમજાવીને પોતાની તરફેણના માણસો તેની ફોજમાં રખાવ્યાં, તથા ફરતાં પ્રગણામાં પણ તેમજ કર્યું અને પછી તેના ફોજની કવાયદ થતી હતી ત્યારે નુરજહાંના માણસો જહાંગીરની આસપાસ ફરીવળીને રજપૂતોને હડાવી મુકીને જહાંગીરને લઇ ગયા. ત્યારે મહોબતખાંએ શાહજહાં સાથે મળી જઈ દક્ષિણમાં ફિતર મચાવ્યું. પરવેઝ જે શાહજહાંથી વડો હતો તે ૧૬૨૬ માં મરી ગયો, અને ૧૬૨૭ માં જહાંગીર મરણ પામ્યો તેથી ગાદી શાહજહાંને મળી. જહાંગીરમાં મારી સમજણ, સદબાવ, તથા ઇનસાફ પર પ્રેમ, એ ગુણ હતા, પણ તેને દારૂનો શોક હતો, અને એ આકળા સ્વભાવનો હતો. એના વખતમાં તંખાકુ ખાવા પીવાની ચાલ શરૂ થઈ હતી, તે અટકાવવાને એણે કોશિશ કરી હતી.

શાહજહાં ૧૬૨૯—૧૬૫૮

જહાંગીરના મરણની ખબર સાંભળી શાહજહાં દક્ષિણથી ફતાવળે આવે ગયો. શેહેરીઆર સામે થયો તેને હરાવી મારી નાખ્યો શાહજહાંએ પોતાના કુંવરો સિવાય ખાખરના વંશના બધા શાહજહાંને માથે નાખ્યા. અસોફખાં અને મહોબતખાંની મદદથી શાહજહાંને ગાદી મળી. ૧૬૩૧ માં પોર્ટુગીઝનાં યાત્રુનાં બંગાલામાં હતાં તે એણે લઈ લીધાં. દક્ષિણના સૂબા ખાનજહાં લોદીએ ખંડ કર્યું, પણ તરત માફ માગવાથી તેની માફવે ખદલી કરી. વળી ખીજ વાર તેણે ખંડ કર્યું ત્યારે પાદશાહી ફોજે તેને દક્ષિણમાં નસાડ્યો. ત્યારે તેને અહમદનગરના પાદશાહે મદદ કરી. હાલમાં ખાનજહાં મરણ પામ્યો. પણ ખિજપૂર અને ગેલકોડના રાજાઓએ અહમદનગરને મદદ આપી હતી તેથી મુગલ ફોજને કેટલાંક વરસ

૬૩૫૦ પડ્યું. એ લડાઈનો અંત શાહજહાંએ પોતે જઈને આણ્યો. તેણે ખિજપુર અને ગોલકોંડાને તાબેદાર ખંડીઆ રાજ કર્યા, અને અહમદ-નગરના મૂલકને ખાલસા કર્યો (૧૬૩૭) ત્યાર પછી ૧૬૩૭ માં એણે કંદ-હાર તામે કર્યું પણ તે પાટું જોણું ૧૬૪૬. ત્યાર પછી પોતાના કુંવરીને મોકલી બલખ શહેર તથા આસપાસનો મુલક જીત્યો, પણ તે ઝાઝીવાર રાખી શક્યો નહીં. એ સ્વારીઓમાં રજપૂતોએ બહુ પરાક્રમ કર્યો.

શાહજહાંને ચાર છોકરા હતા, તેઓનાં નામ-દારા, શુજા, ઐરંગ-જેબ, અને મુરાદ. દારા શૂરો, ભોળો, ધર્મમાં સ્વતંત્ર વિચારનો, ઉદાર પણ અવિચારી હતો. શુજા, ખાયજો અને વિષયી હતો. ઐરંગજેબ હુદ્દિમાન રૂપાળો, લડાઈની કળામાં ચતુર પણ ઘણો લોભી, દગલખાજ અને ધર્મને બહાને પોતાનું કામ કાઢી લે તેવો હતો. મુરાદ બહાદુર પણ કમઅકલ ને વિષયી હતો. દરેક શાહજહાંને સુલતાનનો ખેતાબ આપ્યો હતો, અને પ્રાંતોના સૂબા ઠરાવ્યા હતા. શુજા ખંગાળાનો સુબો, મુરાદ ગુજરાતને સુબો, અને ઐરંગજેબ દક્ષિણનો સુબો હતો, દારા ઘણો ખરો પાપની પાસે આગ્રે રહેતો.

સને ૧૬૫૭ માં શાહજહાં ઘણો માંદો પડ્યો ને જીવવાની આશા રહી નહીં, તેથી રાજ્યનો સંઘજો કારભાર તેણે દારાને સોંપ્યો. એ સાંભળી શુજા એક મોટું લશ્કર લઈને ખંગાળેથી આવ્યો, પણ દારાએ તેને કાંશી આગળ હરાવી પાછા જવાની ફરજ પાડી. ઐરંગજેબે તાલમેલ કરી મુરાદને પોતાના પક્ષમાં લીધો. તેણે મુરાદને જોડું સમજાવ્યું કે મારે તો મકકે જઈ બજન કરવામાં વખત કાઢવો છે, પણ પહેલાં તારી મદદે આવી નાસ્તિક દારાને અને તેના કાફર સેનાપતી જસવંતસિંહને છતી તને માદી અપાવવાની ઇચ્છા છે, કેમકે બધા બાઈઓમાં તું મને વધારે ગાદીને લાયક લાગે છે. જોણા મુરાદે એ વાત ખરી માની, અને પોતાનું લશ્કર

ઐરંગજેખના લશ્કર સાથે જોડી નાંખ્યું. એ ખેડ ભાઈઓની સામે દારાએ જસવંતસિંઘને મોકલ્યો, પણ મુરાદે ને ઐરંગજેખે તેને ઉજ્જન આગળ હરાવ્યો. પછી ખેડ ભાઈ આગળ આવીયા. આગ્રેથી એક મંજલને છેટે દારા તેમને મળ્યા. ખેડ પક્ષના લશ્કર વચ્ચે જખરી લગાઈ ચાલી, દારાના હાથીને જખમ લાગવાથી તે તોફાન કરવા લાગ્યો, તેથી દારાને નીચે ઉતરવું પડ્યું. તેની અખાડી ખાલી જોઈ દારાના સિપાઈ-ઓએ વિચાર્યું કે તે માર્યો ગયો હશે, એવું વિચારી તેઓ નાદા. ઐરંગજેખ ને મુરાદ ફતેહ પામ્યા. ત્રીજે દહાડે આગ્રે પહોંચી ઘરડા ખાપ પામે માળ્યુ કે દારાને રાજપાટ ન આપ્યો, પણ શાહજહાંએ તેનું કહ્યું ન માન્યાથી ઐરંગજેખે તેને કિલ્લામાં કેદ કર્યો. પછી મુરાદને ઐરંગજેખે દગાથી કેદ કર્યો ને ખલાતું કહાડી મારી નખાવ્યો તેણે દિલ્હી જઈ આલમગીર નામ ધારણ કરી પોતાની હુવાઈ ફેરવી—સને ૧૬૫૮. શાહજહાં ખંદીખાને રહી ૧૬૬૬ માં મરણ પામ્યો. શાહજહાંની દરખાશનો બપડો ભારે હતો. મોરાસન નામે તખ્ત ખનાવતાં એણે ૬૫ કરોડ રૂપિયા ખર્ચ્યા હતા. પોતાની ખેગમ મુમતાઝમહાલની યાદગારી કાયમ રાખવા, તાજમહાલ નામે સુંદર આરસપહાણની હાંમરત આગ્રામાં છે, તે તેણે કરાવી હતી. એ હાંમરત પાછળ એણે ૭૫ લાખ રૂપિયા ખર્ચ્યા હતા. એ જાતનું એનાથી સરસ મકાન હજી કોઈથી થયું નથી. જ્યારે એના દીકરાએ એને કેદ કર્યો ત્યારે તેની તિલ્લેરીમાં ૨૪ કરોડ રૂપિયા નગદ હતા, તથા કરોડો રૂપિયા-નું ઝવાહેર હતું. સામટી રીતે તપાસતાં શાહજહાં સારો ધનસાક્ષી રાજા હતો, તથા એના રાજમાં શાંતી, ને રૈયતમાં આખાદી હતી.

ઐરંગજેખ ૧૬૫૮—૧૬૦૭.

ઐરંગજેખ પોતાના ભાઈ બીજીજીને મારી નાખી, તથા પોતાના ખાપને કેદ કરી ઇ. સ. ૧૬૫૮ માં ગાદીએ ખેડો. એ ઇ. સ. ૧૬૧૮

માં જનમ્યો હતો. ગાદીએ આવ્યા પછી એણે “આસમગીર” એટલે
 દુનિયાનો જીતનાર એવું નામ ધારણ કર્યું. દારા નામનો પકડાયો હતો,
 અને મુરાદ જે ખંદીખાનામાં હતો તે ખંનેને એણે ગરદન માર્યા, તથા
 એવું કહ્યું કે તેમના ઠાકરાઓને ઝેર દઈ એણે મારી નખાવ્યા હતા.
 ૧૬૫૬ માં ઐરંગઝેબે શુજને કંજવાની લડાઈમાં હરાવ્યો, તથા શુજને
 આરાકાનમાં નાશી જવું પડ્યું. ત્યાંનું રાજ લેવાને તેણે હુલ્લ મચાવ્યું,
 તેમાં તે તેના આખા કુટુંબ સહીત માર્યો ગયો. જો કે ઐરંગઝેબની
 ગાદીનો દાવો કરનાર કોઈ ગ્રંથ નહોતો તોપણ એ નિરાંતે ખેંચી શક્યો નહોતો,
 કારણ કે દક્ષિણમાં મરૈકાઓએ પોતાના સરદાર શિવાજીની સરદારી તળે
 એને ખડુ હિરાન કર્યો. એ ગાદીએ ખેંચે તે પેઢલાં શિવાજીએ લડાઈ કરી
 દક્ષિણમાં ઘણી સત્તા મેળવી હતી તથા ફેટલાક કિલ્લા જીતી લીધા હતા.

ઈ. સ. ૧૬૬૫ માં ઐરંગઝેબે પોતાના સરદાર સહિસ્તખાને એક
 લશકર આપી શિવાજીને તાબે કરવા મોકલ્યો. આ સરદારે તેના ઘણા-
 એક કિલ્લા જીતી લીધા ને તિંધર આગલ તેને હરાવ્યો. જો કે
 ઐરંગઝેબ જીત્યો ત્યાં સુધી મરૈકા સાથે લડ્યો હતો તોપણ એ તેમને
 પુરેપુરો વશ કરી શક્યો નહોતો.

જજીઆ વેરો તથા ખીજ કર જે અકબરે તથા ખીજ પાદશાહોએ
 હિંદુઓપરથી કાઢી નાંખ્યા હતા, તે એણે પાછા લેવા માંડ્યા હતા તેથી,
 તથા હિંદુઓને જીલમથી વટલાવવા લાગ્યો તેથી, હિંદુ મંત્ર એનાપર
 નારાજ થઈ, અને રજપૂતો જેઓ અત્યાર સુધી મુગલ પાદશાહોની નિમક
 હસાલીથી નોકરી કરતા હતા તેઓના દીલ ખાટા થયાં હતાં.

વળી જિંધપુરનો રાજા જસવંતસિંહ કાણલનો મૂખો હતો તે ત્યાં
 મરાઠા પામવાથી તેની રાણી ને તેના બે કુંવરો પાછાં હિંદુસ્તાનમાં
 આવ્યાં; ઐરંગઝેબે તેમને કેદ કરવાની તજવીજ કરી. રજપૂતોએ

તેમને તદ્દખીરથી ખચાવ્યાં; પણ ત્યારથી તેમની બેદીલી વધી. મુસલમાની જીલમથી પંજાબમાં લડવૈયો શીખ પંથ ગુરૂ ગોવીંદે આ પાદશાહના વખતમાં સ્થાપ્યો. પેરુલાં તો એ લોકનું કાંઈ આલ્યું નહોં, પણ પાછળથી શીખ લોક જખરદસ્ત થયા.

ત્યાર પછી ઝૈરંગજેખે જ્ઞેયપુર, ઉદેપુર વગેરે રજપૂત સંસ્થાનો જ્યાં ૧૬૮૬ માં એણે ખીજપુર લીધું. ૧૬૮૭ માં ગોલકોંગા લીધું. ત્યાર પછી વીશ વગસા સુધી એ મરેઠા સાથે લડ્યો, પણ તેમને પુરેપુરા લાખે કરી શક્યો નહોં. મરેઠા આથે લડતાં તેણે દિલ્હીના રાજનો પાથો નખજો કરી નાખ્યો. મરેઠા એક જગ્યાએ હારી જતા તો તરત ખીજ જગ્યાએ ઉભા થતા, એ મરેઠી ગઢો જીતતો એટલે મરેઠા તેના પ્રાંતો બ્રુટવા દોડતા, તેના લશ્કરની દુકડીઓને પીડા કરતા, અને કિલ્લાઓ પાછા લેતા. એ લોકોથી પાદશાહ ઘણો હેરાન થયો. મુગલાઈ પાદશાહીનો વિસ્તાર હિમાલયથી કન્યાકુમારી સુધી એણે વધાર્યો. એ પાદશાહી ટકી ચકી નહોં, કાગણુ કે એની પછીના પાદશાહો ઘણા નખખ થયા, તેથી સુખાઓ પોતાનેતાખેના મુલક પચાવી પડ્યા અને સ્વતંત્રપણે રાજ કરવા લાગ્યા. ઝૈરંગજેખને એવી ખીક રહેતી કે જેથી રાતે થેં મારા ખાપને તથા બાઈઓને દુઃખ દીધું હતું તેવી રાતે મારા દાકરાઓ મને દુઃખ દેશે, તેથી તે મુઝો ત્યાં સુધી તેમને પોતાની પાસે આવવા દેતો નહોં. એનો જીવ જતાં પેંલાં એણે જે જે પાપ કર્યાં હતાં તે ખધાં એને વાદ આવ્યાં, તેથી હવે તેના ચા હાલ થશે તેની એને ખહુ શીકર લાગી. “અરે! મને શી શીક્ષા થશે! કોણ જાણે મને કેવી સજા થશે!” એમ બોલતાં તેનો પાપી જીવ ગયો. તે સને ૧૭૦૭માં અહમદનગરમાં ૮૯ વર્ષની ઉમરે મરણ પામ્યો. એના મરણ પછી દાલહીનું રાજ્ય પડી ગયું.

ઐયારંગજેખ અથવા પેડુલા આલમગીરના મરણ વેળા તેને ત્રણ શાહજહા હતા, તેમના નામઃ—મોઆજમ, આજમ, અને કામખશ. તેઓ રાજ મેળવવા લડ્યા, તેમાં આજમ અને કામખશ માર્યા ગયા, ને મોઆજમ ખહાદુરશાહ નામ ધારણ કરી ગાદીએ બેઠો.

(શીવાજી ૧૬૬૪-૧૬૮૦)

એની માનું નામ જીજ્ઞાષ તથા એના પાપનું નામ શાહજી મોંસ-
સ હતું. એ ઇ. સ. ૧૬૨૭ માં કોકણ પ્રાંતના ક્યુનરી નામે કીટલામાં
જનમ્યો હતો. એને શીખવવા સાડે એના પાપે દાદાજી કોંડે નામના બ્રાહ્મ-
ણને રાખ્યો હતો. શીવાજી કાંઈ શીખ્યો નહીં, પણ તીર મારતાં, ઘોડા
દોડાવતાં તથા ખરછી અને ભાલા વગેરે લડાઈનાં હથિયારો સારીપેટે વાપ-
રતાં શીખ્યો. એ શરીરે ઠીંગણો હતો, પણ હાંડ, કુસ્તી વગેરે કસરતથી
એનું શરીર કસાયતું હતું. માત્ર ૧૯ વરસની ઉંમરે એણે હુટકાટ કરવા
માંડી અને પોતાની પાસે લશ્કર ભેળું કરવા માંડ્યું, તથા પૂણાથી વીશ
માઈલ છેટેઆવેલી તોરનીઆની ટેકરી કબજે કરી. ઇ. સ. ૧૬૪૬. નાન
પણથીજ એ મુસલમાનોને ધીક્કારતો હતો. એની સત્તા વધી ગયલી જોઈને
વિજ્ઞપુરના રાજાએ પોતાના સરદાર અફઝલખાને એને તાબે કરવા મોક-
લ્યો—ઇ. સ. ૧૬૫૯. પણ શિવાજીએ તેને દગાથી મારી નાખ્યો, અને તેનાં
લશ્કરને નશાડી મૂક્યું. અફઝલખાંથી ખીહીતો હોય એવું તેણે ડોળ
દેખાડ્યું, તથા સલાહ કરવાની મરજી જણાવી, અને અફઝલખાને એક
એકાંત જગ્યાએ સલાહના કોલકરાર કરવા બોલાવ્યો; પણ શીવાજીએ પોતે
સઘળાં હથિયાર ખાંધીને તેપર એક ઝખ્ખો પેડુડ્યો હતો, તથા ડગલીની
બોંહમાં એક વાઘનખ નામનું હથિયાર છુપાવ્યું હતું. અફઝલખાં કાંઈ
દગો નથી એવું સમજીને તેને ભેટવા ગયો, ત્યારે શીવાજીએ પોતાનાં

છુપાવેલાં હથીયારૈ તેને મારી નાંખ્યો, તથા પોતાનું લશ્કર જે તેણે પા-
હાડની કઢણમાં છુપું રાખ્યું હતું તેને નીશાણી કીધી તેથી તે લશ્કરૈ
અફઝલખાંના લશ્કરપર તુટી પડીને તેને નશાડી મુક્યું. ૧૬૬૨ માં
શિવાજીના રાજનો વિસ્તાર ૧૦૦ માઈલનો હતો. એ વેળા તેણે મુ-
ગલાઈ રાજ્યપર હુમલો કર્યો, અને આલમગીરનો મામો શહિસ્તખાં
જેણે પૂના કબ્જે કર્યું હતું તેને જખમી કર્યો. ૧૬૬૩ માં એણે સુરત
હુટ્યું. ૧૬૬૪ માં રાજનું નામ ધારણ કરીને પોતાના નામનાં નાણાં
ચલાવ્યાં. ૧૬૬૫ માં ઐરંગઝેબે પોતાના સરદાર શહિસ્તખાંને એની
સામે મોકલ્યો. તેણે શિવાજીને સીંધર આગલ હરાવીને તેના કેટલાક
કિલ્લા લઈ લીધા. ૧૬૬૬ માં શિવાજીએ વિજ્ઞપુર તાબે કરવામાં મુગલોને
મદદ કીધી, તેથી ઐરંગઝેબે માનપત્ર મોકલી તેને મળવા સારૂ દિ-
લ્હી ખોલાવ્યો. શિવાજી પોતાના કુંવર સંભાજીને લઈને દિલ્હી ગયો
પણ ઐરંગઝેબના મનમાં પેહલાંથી દગો હતો તેથી તેણે ખેડ ખાપ
દીકરાને કેદ કીધા. પણ સાધુઓને વાસ્તે જે તોપલાઓમાં શિવાજી
મીઠાઈ મોકલતો હતો તે તોપલાઓમાં ભરાઈને તેઓ નાસી ગયા, અને
સાધુના વેશમાં રાયગઢમાં આવી પોંડ્યાં. ૧૬૭૦ માં એણે ખીજ
વાર સુરત હુટ્યું. ૧૬૭૪ માં એણે મહારાજા ધિરાજની પદવી ધારણ
કીધી ને સોના રૂપાંથી પોતાની તુલના કરીને તે સોનું બ્રાહ્મણોમાં
વેંડેંચી દીધું. એ ૧૬૮૦ માં મરણ પામ્યો. એના જેવો મોટો પૂરખ
આખી મરાઠાની જતમાં કોઈ થયો નથી. આપણે હિંદુ એવું અભીમાન
એણે હિંદુઓમાં ઉત્પન્ન કર્યું, તેથી તેઓ એક સંપત્તી મુગલોની સામે
લડ્યા, અને કોઈ દહાડો પૂરેપૂરા વશ થયા નહીં. શિવાજી પોતે
પરાક્રમી સુરો જીંધ્યા, અતુર સેનાપતી, ને કુશળ રાજકારભારી હતા.

ખહાદુરશાહ ૧૭૦૭—૧૭૧૨

એણે શાહુ રાજા જેને આજમે છોડી દીધો હતો, તેની સાથે દોસ્તી કરી, ને પોતાની નખળાઈ દેખાડનાર તથા લાજ લગાડનાર ચોથ ઉધરાવવાનો હક કબુલ રાખ્યો. રજપૂત રાજાઓ સાથે સલાહ કરી તેમને સ્વતંત્ર જેવા થવા દીધા. જસવંતસિંહનો પુત્ર અબ્જતસિંહ એ વેળા રજપૂતોનો આગેવાન હતો. ખાખરના વખતમાં કબીરના ચેલા નાનકે હિંદુ તથા મુસલમાની શાસ્ત્રોમાંથી સાર કાઢી એક નવો પંથ સ્થાપ્યો હતો. તે પંથના શીખ લોક જરૂર પર આવ્યા હતા. એ લોકને આલમ-ગીરના જુલમથી હથીઆર ખાંધવાની જરૂર પડી. ખહાદુરશાહના વખતમાં એ લોકે ફિતુર મચાવ્યું, તે તોડવામાં તે પાંચ વરસ રોકાયો, પણ પાર પડ્યો નહીં, ને ૧૭૧૨ માં મરાણ પામ્યો.

જહાંદારશાહ ૧૭૧૨—૧૭૧૩.

ખહાદુરશાહ પછી જહાંદારશાહ, જુલફિકારખાં નામે સરદારની મદદથી ગાદીએ બેઠો. ફરખશીર નામે એનો ભત્રિજા એની કતલમાંથી ખચી ગયો હતો તેને ખહારના સૂબેદાર સૈયદ હુસેનઅહલીની અને તેના ભાઈ અલાહખાદના સૂબા સૈયદ અખદુલાની મદદ મળી. આગ્રા આગળ જહાંદારશાહ હાર્યો ને માર્ગે ગયો, અને ફરખશીર ગાદીએ બેઠો.

ફરખશીર ૧૭૧૩—૧૭૧૬.

એ ગાદીએ બેઠા પછી સૈયદોમાંનો એક ભાઈ મુખ્ય વજર થયો, ને બીજા સેનાપતિ થયો. જંધપુરના રાજા સાથે સડાઈ ચાલતી હતી તે તેની કન્યા પાદશાહ પરણવી એવી શરતે માંડીવાળી. પંજાબમાં શીખ લોકોનો સરદાર ખંધુ, પાદશાહી પ્રાંતોને ઉજડ કરતો હતો તે પકડાયો. તેણે તથા

તેના સાથીઓએ મરહુમ કબુલ કર્યું, પણ ધર્મ તજવાની ના કહી. એ વખતે હન્તરો શીખની પંજાબમાં કતલ ચાલી. દક્ષિણમાં નિજમ-હલ-મુલકને ખદલે મૈયદ હસન ત્યાંનો સૂખો થયો. તેણે શાહુ રાજ સાથે દોસ્તી કરી, ને કેટલોક મુલક, ને આખા દક્ષિણની ચોથ આપવાનો કરાર કર્યો. એ કરારનામું મંજૂર કરાવવાને તથા પોતાનો પક્ષ મજબૂત કરવાને પૈશ્વા ખાલાજી વિશ્વનાથને ૧૦,૦૦૦ મરેકા સ્વાર સાથે દિલ્હી તેડી ગયો. ફરખશીરે એ કરાર કબુલ કર્યો નહીં, ને મૈયદોથી છૂટવાને ફોરેશ કરી, તેથી મૈયદ હુસેનઅલીએ તેને મારી નખાવ્યો. પછી રાજ્ય કુટુંબમાંથી મહમદશાહ ગાદીએ બેઠો.

મહમદશાહ ૧૭૧૯—૧૭૪૮.

તે પોતાની માની હોશીયારીથી મૈયદોથી છુટો થયો. ૧૭૨૦ માં મૈયદ અખદલા તથા નિજમની વચ્ચે શાહાપુરની લડાઈ થઈ તેમાં મૈયદની હાર થઈ.

૧૭૩૮ માં ધરાની નાદિરશાહ મદી આવ્યો. તેણે કર્નાલની લડાઈમાં મુગલાઈ ફોજને હરાવી, ને પછી દિલ્હી આવ્યો. પેહલ્લાં નાદિરે પાદશાહ અને તેની રૈયતપર રહેમ રાખી હતી. પણ પછી કોઈએ એવી જીમ ઉરાડી કે નાદિર મરણ પામ્યો, તેથી દિલ્હીના લોકે કેટલાક ધરાની સિપાઈએને મારી નાખ્યા, તેથી ગુસ્સે થઈ નાદિરે લોકને કતલ કરવાનો હુકમ કીધો. દુશ્મનોએ ઠેકાણે ઠેકાણે આગ લગાડી હન્તરો માણસોને લુટી કાપી નાખ્યા. બીજે દિવસે મહમદશાહે માફ માંગી કતલ અટકાવવાની અરજ કરી. તેથી નાદિરે તે બંધ પાડી. ત્યાર પછી પાદશાહી ખનનો, મૌરાસન, કોહીનુર વગેરે હીરા, માતી, સઘળું લીધું. અમીરો, સાહુકારો વગેરેને પકડીને લુટયા ને માર મારીને દાંટેલું ધન કઢાવ્યું. પ્રાંતોના જીવેદાર

પાસે લેવાય એટલાં નાણાં લીધાં. એમ કરોડો રૂપીઆ રોકડા, કરોડોનાં રત્નો, કરોડોનો ખીજો માલ, પુષ્કળ હાથી, ઘોડા, ઉંટ, અને સેંકડો હોશિઆર કારીગરોને લઈ તથા અભાગ્યા મહમદશાહને પાયમાલ થયેલી ગાદી સોંપી નાદિરશાહ પાછો ગયો. એના મરણ પછી એના હાથ નીચે કેળવાયલો અહમદશાહ અખદલી અથવા દુરાની કંદહારનો સુલતાન થયો. તેણે દિલ્હીના રાજ્ય ઉપર સ્વારી કરી, પણ શાહાજહા અહમદ અને વજીર કમરૂદીને તેને સરહિંદની લડાઈમાં હરાવી પાછો કાઢ્યો— સને ૧૭૪૮. મુગલોની આ છેલી ફતેહ હતી. એ વરસમાં મહમદશાહ મરણ પામ્યો. એજ વરસમાં શાહુ રાજાનું પણ મરણ થયું. ઘરડો નિન્તમ ઉલ-મુલક પણ એજ વરસમાં ૧૦૪ વરસની ઉમરે મરણ પામ્યો.

મહમદશાહના વખતમાં રોહીલા નામે પઠાણ લૂંટારા કેટલોક મુલક પચાવી પડ્યા તે હાલ રોહીલખંડ કહેવાયછે.

અહમદશાહ ૧૭૪૮—૧૭૫૪

... મહમદશાહ પછી તેનો કુંવર અહમદશાહ ખેડો. એને રાજ્ય મળ્યું કે વળી અખદલીએ સ્વારી કરી- ઉમરાવોએ તેની સામા થવાની સલાહ આપી તે માની નહીં ને પાદશાહ તેને લાહોર અને મુલતાન આપી પાછો વાળ્યો. એના વખતમાં મલહારરાવ હોલકરે એકાએક આવી દિલ્હી અને પાદશાહ ખંનેને કબજે કર્યા. નિન્તમ-ઉલ-મુલકના પૌત્ર ગાજીઉદ્દીનની શીખવણીથી અમીરોએ શાહને ગાદીએથી ઉઠાડી મુક્યો, આંધળો કર્યો ને ફેદ કર્યો. ત્યાં તે ખીયારો ૧૭૫૪ માં મરી ગયો. ગાજીઉદ્દીને તેના કાકા આલમગીર ખીજાને ગાદી આપી.

આલમગીર ખીન્ને ૧૯૫૪—૧૭૫૬.

આ વખતે મુગલાઈ રાજ ઘણીજ ખરાબ હાલતમાં આવી હતી ગયું. ખંગાળા, ખાહાર, ગુજરાત, માળવા, રૌહીલખંડ, દક્ષિણ વગેરે પ્રાંતોમાં સ્વતંત્ર હાકેમો રાજ ચલાવતા હતા, અને દિલ્હીની ગાદીએ ખેસનાર માત્ર નામના પાદશાહ ગણાતા. પાદશાહનું કાંઈ ચાલતું નહીં. જેનું ક્ષવે તે વજર થાય, ને મરજીમાં આવે તેમ ચાલે. ગાજીઉદ્દીને અહમદશાહ અખદલીનો લાહોર પ્રાંત લીધો તેથી અખદલી પાછો દિલ્હી-પર આવ્યો ને ઘણું નુકશાન કર્યું. મધુરામાં હિંદુ જ્ઞાતિઓની કતલ કરીને દેશ લૂંટ્યો. ગાજીઉદ્દીને માફ માંગી તે તેને મળી. ગાજીઉદ્દીનની સલાહથી મરૈઠાએ પંજાબ ઉપર સ્વારી કરી. અખદલી ચોથીવાર આવ્યો. એ વેળા ગાજીઉદ્દીને ખીયારા આલમગીર ખીન્નને મારી નાખ્યો, અને એક છોકરાને ગાદીએ ખેસાડ્યો. એ પાદશાહને કોઈએ માન્યો નહીં ને ગાજીઉદ્દીનને નાસવું પડ્યું. અહમદશાહ પાછો દિલ્હી આવ્યો, રાજધાની લૂટી, પંજુ ફ્રેન્ચમાં મરકી ચાલવાથી તે ત્યાંથી નીકળ્યો. સદાશિવરાવની સરદારી તળે મરૈઠી લશ્કરે રાજધાની લીધી. પછી દુરાની અથવા અફઘાન અને મરૈઠી લશ્કરો પાણીપતના મેદાનમાં લડ્યાં. તેમાં મરૈઠાની હાર થઈ-૧૭૬૧.

મરૈઠી ફ્રેન્ચના સરદાર સદાશિવરાવ ભાઉ તથા પેશ્વાનો વડો કુમાર વિશ્વાસરાવ હતા. અફઘાનોનો સરદાર અહમદશાહ અખદલી હતા. તમામ મરૈઠી સરદારોને એ ભાઉસાહેબની કુમકે મોકલ્યા હતા. ભાઉએ દિલ્હી જઈ રાજમેહલ લૂંટ્યો ને વિશ્વાસરાવને પાદશાહની ગાદીએ ખેસાડી ભરતખંડનો રાજધિરાજ ઠરાવવાનો મનસુખો કર્યો, પણ તે પાર પડ્યો નહીં. મરૈઠા પાસે ૨૦૦ તોપો, ૧૫૦૦૦ કવાદી પાયદળ, ૫૫૦૦૦ સ્વાર, તથા પિંગારા, નોકરો મળી બે લાખ માણસો હતાં. અફઘાનો

પાસે ૩૮૦૦૦ પાચદળ, ૪૬૮૦૦ સ્વાર, અને ૭૦ તોપો હતી. એ લડાઈમાં મરેઠાની હાર થઈ. હજારો મરેઠા લડાઈમાં માર્યા ગયા, ને હજારો કેદ પકડાયા, તેઓને પણ અકુશાનોએ કતલ કર્યા. ભાઉસાહેબ તથા વિશ્વાસરાવ પણ લડાઈમાં માર્યા ગયા. આ હારની ખબર સાંભળીને ખાલાજી પેશ્વાને ઘણી દલગીરી લાગી ને યોગ માસમાં તે મરણ પામ્યો.

શાહઆલમ બીજો ૧૭૫૬—૧૮૦૬.

અખદલીએ દિલ્હી આવી શાહઆલમને ગાદી આપી હતી. દશ વરસ પછી મરેઠા પાછા દિલ્હી આવ્યા, ને શાહઆલમ તેમના રક્ષણમાં રહ્યો. ૧૭૮૬ માં ગુલામ કાદર નામે સરદારે ધરણ શાહઆલમની આંખો ફેડી. મરેઠાએ તેનાથી છોડવી સને ૧૮૦૩ સુધી તે ખિસારાને દુઃખ અને દરિદ્રતામાં રાખ્યો. એજ વરસમાં ઇંગ્રેજ સરદાર લોર્ડ લેકે મરેઠા પાસે દિલ્હી લીધું, ત્યારે આંધળા શાહને દુઃખથી છૂટે કર્યો. તે ૧૮૦૬ માં મરી ગયો.

અકબર બીજો. ૧૮૦૬—૧૮૩૭.

પછી તેનો શાહાબદો બીજો અકબર રાજ વગરના તખ્તે બેઠો. તેનો ખયાલ ઇંગ્રેજ સરકારે કર્યો. તે ૧૮૩૭ માં મરણ પામવાથી તેનો કુંવર મહમદ બહાદુરશાહ, નામનો પાદશાહ થયો.

મહમદ બહાદુરશાહ. ૧૮૩૭—૧૮૫૭.

તેને પણ ઇંગ્રેજે પાળ્યો. તે મુગલવંશનો છેલ્લો પાદશાહ હતા. ૧૮૫૭ માં દેશી પલટણાએ બળવો કર્યો, અને ઇંગ્રેજને તથા તેઓનાં ખર્ચાં છોકરાંને ઘાટકી રીતે મારી નાખ્યાં. તે બળવામાં એ પાદશાહે ભાગ લીધાથી ઇંગ્રેજે તેને કેશનિકાલ કર્યો, અને તેના પુત્ર અને પૌત્રોને ગોળીથી માર્યા. એ પ્રમાણે મુગલવંશનો અંત આવ્યો.

[illegible]

सैयद वंश. १४१४—१४५०.

સ્રેયદ	પીજરખાં	૧૪૧૪—૧૪૨૧
સ્રેયદ	મુખારક	૧૪૨૧—૧૪૩૩
સ્રેયદ	મહુમદ	૧૪૩૩—૧૪૪૩
સ્રેયદ	આલમ	૧૪૪૩—૧૪૫૦

સોદી વંશ. ૧૪૫૦-૧૫૨૬.

ખહલોલ લોદી	૧૪૫૦—૧૪૮૮
સીકંદર લોદી	૧૪૮૮—૧૫૧૭
ઈબ્રાહીમ લોદી	૧૫૧૭—૧૫૨૬

मुगल वंश १५२६—१५४० ने १५५५—१८५७.

બાબર ૧૫૨૬—૧૫૩૦
 હુમાયુ ૧૫૩૦—૧૫૪૦ ને ૧૫૫૫—૧૫૫૬

અફગાન વંશ ૧૫૪૦—૧૫૫૫.

[illegible]

भुगल वंश १५५६—१८५७.

[illegible]

ભરતખંડમાં નુસસમાન રાજ્યના વખતમાં થયલી લડાઈઓ:—

વરસ.	લડાઈના	કોની વચ્ચે થઈ અને કોણ હાર્યો.
ઈ. સ. પૂર્વે.	નામ.	
૩૨૭	જેઝમની લડાઈ.	સીકંદર તથા પોરસ રાજની વચ્ચે. પોરસની હાર.
ઈસવી સન.		
૧૦૨૪	સોમનાથની લડાઈ.	મહમૂદ ઘઝનવીએ સુજરાતના રાજા બીમને હરાવ્યો.
૧૧૮૧	થાનેશ્વરની લડાઈ.	મહમૂદ ઘોરી અને પૃથુરાજ વચ્ચે. ઘોરીશાહ હાર્યો.
૧૧૮૩	થાનેશ્વરની બીજી.	મહમૂદ ઘોરી તથા પૃથુરાજ વચ્ચે. પૃથુરાજ હાર્યો.
૧૫૨૬	પાણીપતની પેટ્ટી.	ખાખર તથા હંશ્રાહીમ લોદી વચ્ચે. હંશ્રાહીમ હાર્યો.
૧૫૨૭	ફતેપુર સીકરીની લ.	ખાખર તથા મેવાડના રાણા સંગ વચ્ચે. સંગની હાર થઈ.
૧૫૪૦	કનોજની લડાઈ.	હુંમાયુની તથા શેરખાંની વચ્ચે. હુંમાયુનો પરાજય થયો.
૧૫૫૬	પાણીપતની બીજી.	હેમુ તથા ઐહુરામખાંની વચ્ચે. પડાણુ ફોજ હારી.
૧૬૫૭	કાશીની લડાઈ.	દારા અને સુજત વચ્ચે. સુજતની હાર થઈ.
૧૬૫૭	ઉગ્ગજલુની લડાઈ.	એમાં મુગદ અને ઔરંગઝેબે જલ્લતસીંધને હરાવ્યો.
૧૬૫૭	આગ્રાની પેટ્ટી.	એમાં ઔરંગઝેબે દારાને હરાવ્યો.
૧૬૫૮	કજવાની લડાઈ.	ઔરંગઝેબ અને સુજતની વચ્ચે. સુજતની હાર.
૧૬૬૫	મિંચરની લડાઈ.	રહિસ્તખાં અને શિવાજી વચ્ચે. શિવાજી હાર્યો.

૧૭૧૩ આગ્રાની બીજી લડાઈ. જહાંગીરશાહ તથા ફરૂખશીર વચ્ચે. શાહની હાર થઈ.
 ૧૭૨૦ શાહપુરની મૈયદ અબદલા તથા નીલમની વચ્ચે. મૈયદની હાર થઈ.
 ૧૭૩૮ કર્નાલની. એ લડાઈમાં મુગલાઈ ફોજને નાદીરશાહે હરાવી.
 ૧૭૪૮ સરહિંદની. એમાં મોગલોએ અહમદશાહ અબદલીને હરાબ્યો.
 ૧૭૬૧ પાણીપતની ત્રીજી. દુરાની તથા મરૈદા લસ્કરોની વચ્ચે. મરૈદા હાર્યા.

મુખ્ય ઘનાવો.

ઈ. સ. પૂર્વે
 ૫૨૧ હરાનના ખાદશાહ દારાયસનો હુમલો.
 ઈ. સ.
 ૭૧૨ મહમદ કાઝમની સરદારી તળે આરખોએ સિંધ પ્રાંત જીત્યો.
 ૭૧૪ મહમદ કાસમનું મરણ.
 ૮૨૮ રજપૂતોએ સિંધ પ્રાંત પાછો લીધો.
 ૯૬૭ મહમૂદ ધઝનવીનો જન્મ થયો.
 ૧૦૩૦ મહમૂદ ધઝનવીનું મરણ.
 ૧૧૭૩ મહમૂદ ઘોરી ધીઝનીની ગાદીએ બેઠો.
 ૧૧૭૮ મહમૂદ ઘોરી ગુજરાતપર ચઢી આવ્યો. પણ ભીમદેવે તેને હરાવ્યો.
 ૧૧૮૪ મહમૂદ ઘોરીએ કનોજના રાજા જયચંદરાયને હરાવીને તેનો દેશ જીત્યો.
 ૧૧૮૯ અખત્યાર ખીસજીએ બહાર પ્રાંત જીત્યો.

૧૨૦૩ અખત્યાર ખીલજીએ ખંગાળા પ્રાંત જીત્યો.
૧૨૧૭ જંધીસખાંની સ્વાયી.

૧૨૯૭ અલાહીદીને શુજરાતની રાજધાની અણહિલવાડનો નાથ કીધો.
૧૩૦૩ અલાહીદીને ચીતોડ જીત્યું.

૧૩૮૮ કિરોજશાહ તથાખનું મરણ.

૧૩૯૮ તેમુરની દિલ્હી પર સ્વાયી.

૧૪૧૩ તેમુરનું મરણ.

૧૫૨૮ બાબરે ચંદેરીના કિલ્લાને ઘેરો ઘાટ્યો ને તે જીત્યો.

૧૫૪૩ અમરકોટમાં અકબરનો જન્મ થયો.

૧૫૫૫ હુમાયુંએ પેતાનું રાજ પાછું મેળવ્યું.

૧૫૬૦ અકબરે રાજની લગામ પોતાના હાથમાં લીધી.

૧૫૬૭ અકબરે પોતાના સુખાઓને હરાવી તાબે કર્યા. સલીમનો જન્મ.

૧૫૭૩ અકબરે શુજરાત વશ કર્યું.

૧૫૯૪ અકબરે કંદહાર તાબે કર્યું.

૧૫૯૫ અકબરની અહમદનગર પર પહેલી ચઢાઇ.

૧૫૯૯ ચાંદબીબીનું મરણ. તથા મુગલોએ બીજી સ્વાયીમાં અહમદનગર લીધું.

૧૬૧૧ જહાંગીર નુરજહાં સાથ પરણ્યો.

૧૬૧૫ સરયોમસ રો નામનો અંગ્રેજ એલચી જહાંગીરની દરબારમાં આવ્યો.

૧૬૨૬ મહોબતખાંએ જહાંગીરને કેદ પકડ્યો. પરવેઝનું મરણ.

૧૬૩૧ ખંગાલામાંના પોર્તુગીઝનાં થાણું શાહજહાંએ લઇ લીધાં.

- ૧૬૩૭ શાહજહાંએ અહમદનગર ખાલસા કર્યું. તથા કંદહાર તાંબે કર્યું.
- ૧૬૪૮ શાહજહાંએ કંદહાર ખોલ્યું.
- ૧૬૫૮ ઐરંગઝેએ પોતાના ખાપ શાહજહાંને ગાદીએથી હટાડી મૂક્યો.
- ૧૬૬૬ શાહજહાંનું મરણ.
- ૧૬૮૬ ઐરંગઝેએ બીબ્તપુર લીધું.
- ૧૬૮૭ ઐરંગઝેએ ગોલકોંડા લીધું.
- ૧૬૨૭ શિવાજીનો જન્મ થયો.
- ૧૬૫૮ અફઝલખાંનું મરણ.
- ૧૬૭૪ શિવાજીએ મહારાજા ધીરાજની પદવી ધારણ કરી.
- ૧૬૮૦ શિવાજીનું મરણ.
- ૧૭૩૮ નાદિરશાહની સ્વાય. તેણે મુગલાઈ દેજને કર્નાલની સડાઈમાં હરાવી.
- ૧૭૪૮ સરહિંદની સડાઈ. મહમદશાહનું મરણ. નિજામ-ઉલ-મુલ્કનું મરણ. શાહુ રાજાનું મરણ.
- ૧૭૬૧ પાણીપતની ત્રીજી સડાઈ. અબદલીએ મરેઠાને હરાવ્યા.
- ૧૮૫૭ દેશીપલટોએ બળવો કર્યો.

આ ચોપડી

ઘોળીતલાવપર મીઠા આદરજી માસ્તરની કુળ ની
કુકાનેથી મળશે.

